

Muistisairaahan ihmisen ja hänen omaisensa

OIKEUSOPAS

Muistiliitto
Alzheimer Centralförbundet

Muistisairaahan ihmisen ja hänen omaisensa

OIKEUSOPAS

SISÄLLYSLUETTELO

I IHMISOIKEUDET..... 4	5.6 Henkilökohtainen apu 15
1. Muistisairaahan ihmisen itsemääräämisoikeus..... 4	5.7 Kotipalvelut ja kotisairaanhoido 16
2. Muistisairaahan ihmisen suojaaminen 5	5.8 Kuljetuspalvelu 17
II POTILAAN OIKEUDET..... 6	5.9 Kuntoutus 18
1. Oikeus hyvään hoitoon ja kohteluun . 6	5.10 Lääkekorvaukset 20
2. Hoitotakuu 6	5.11 Matkakorvaukset 22
3. Oikeus saada riittävästi tietoa ymmärrettävällä tavalla..... 6	5.12 Omaishoidon tuki 22
4. Vajaakykyisen potilaan asema 7	5.13 Palvelusetelijärjestelmä 23
5. Hoitotahto 7	5.14 Sairaanhoidokulujen korvaaminen 23
III SOSIAALITURVAN TUKIMUODOT.... 9	5.15 Terveystuella maksukatto 24
1. Keskeinen lainsäädäntö 9	5.16 Toimeentulotuki 24
2. Palvelutarpeen selvittäminen 10	5.17 Verotus 24
3. Oikeus saada neuvontaa 11	IV OIKEUSTURVATIEDOT..... 26
4. Sosiaalietuuden ja -palvelun hakeminen ja sitä koskeva päätös... 11	1. Keskustelu henkilökunnan kanssa . 26
5. Palvelu- ja tukimuodot 12	2. Yhteydenotto potilas- tai sosiaaliammiehen 26
5.1 Asiakasmaksun määräytyminen 12	3. Muistutus 26
5.2 Asunnon muutostyöt ja korjausavustus 12	4. Kantelu 27
5.3 Auton pysäköintilupa ja vapautus ajoneuvoverosta 13	5. Muutoksenhaku etuutta koskevaan päätökseen 27
5.4 Eläkkeensaajan asumistuki 13	6. Potilashakemuksien ilmoitus 28
5.5 Eläkettä saavan hoitotuki 14	

TOIMITTAJA

Virvatuli Ryynänen,
asiantuntija, Muistiliitto ry

KIRJOITTAJAT

Anna Mäki-Petäjä-Leinonen,
perheoikeuden dosentti, tutkija,
Helsingin Yliopisto

Henna Nikumaa, projektijohtaja,
Suomen muistiasiantuntijat ry

V TULEVAISUUTEEN VARAUTUMINEN..... 29

1. Oikeustoimikelpoisuus 29
2. Valtakirjavaltuutus 29
3. Edunvalvontavaltuus 30
4. Testamentti 31
5. Ajo-oikeus 32

VI EDUNVALVONTA..... 33

1. Edunvalvojan määräämisen edellytykset 33
2. Edunvalvojan toimivalta 33
3. Toimintakelpoisuuden rajoittaminen 33
4. Edunvalvojan tarpeellisuus 33
5. Edunvalvonnan hakeminen tai sen tarpeesta ilmoittaminen 34
6. Edunvalvojan henkilö 34

HYVÄ TIETÄÄ..... 36

Kirjallisuutta 36
Tärkeitä numeroita 37
Kelan palvelunumerot 37
Tärkeitä internetsivuja 37

SOSIAALITURVAN TUKIMUODOT 2014

Jokaisella on oikeus ihmisarvoa kunnioittavaan ja elämänlaadun ylläpitävään terveyden- ja sairaanhoitoon sekä siihen liittyvään kohteluun. Tämä sama oikeus koskee myös muistisairaita ihmisiä. Muistisairaant eivät itse välttämättä kykene puolustamaan oikeuksiaan eivätkä heidän omaisensa aina jaksa niitä vaatia.

Tämän oppaan tarkoituksena on antaa perustietoa muistisairaahan keskeisimmistä oikeuksista ja sosiaaliturvan tukimuodoista sekä ohjata tarkemman lisätiedon äärelle.

I IHMISOIKEUDET

Ihmis- ja perusoikeudet ovat erityisen tärkeitä ja perustavanlaatuisia oikeuksia. Ne kuuluvat kaikille, myös muistisairaille ihmisille. Monissa ihmisoikeussopimuksissa ja perustuslaissa kielletään syrjintä henkilön terveydentilan, iän, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Muistisairaiden ihmisten läheisten sekä heitä kohtaavien ammattilaisten toivotaan kunnioittavan muistisairaiden ihmisten erityisiä oikeuksia.

MUISTISAIRAAAN IHMISEN OIKEUDET

Jokaisella muistisairaalla ihmisellä on oikeus:

- diagnoosiin sekä tietoon sairaudestaan ja sen oireista
- saada asianmukaista lääkehoitoa sairauteensa
- tulla kohdelluksi aikuisena ihmisenä sekä tulla kuulluksi niin, että hänen tunteitaan ja mielipidettä arvostetaan
- olla sellaisten ihmisten seurassa, jotka tuntevat hänen elämänsä historian ja kulttuuriset ja hengelliset tarpeensa ja toiveensa
- kokea olevansa merkityksellinen osa yhteisöään ja yhteiskuntaa
- elää turvallisessa ympäristössä merkityksellistä arkea
- ulkoilla säännöllisesti
- olla ilman rauhoittavaa ja anti-psykoottista lääkitystä aina kun mahdollista

- hyvältä tuntuvaan kosketukseen ja läheisyyteen, kuten halauksiin, hellyyteen ja kädestä pitämiseen
- olla oman elämänsä asiantuntija ja halutessaan ajaa muistisairaiden ihmisten etuja
- osallistua aktiivisena toimijana niin lähipiirissään kuin maailmanlaajuisestikin – vaikka internetin välityksellä
- kohtaamiseen ja hoitoon, joka perustuu empatiaan ja muistisairauksien ymmärrykseen

Vapaasti Muistiliiton kääntämänä: *The Best Friends™ Dementia Bill of Rights (Bell & Troxel 2013 / Health Professionals Press, Inc.)*

1. MUISTISAIRAAAN IHMISEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Muistisairaus ei automaattisesti poista itsemääräämisoikeutta; myös muistisairas ihminen voi kyetä pätevällä tavalla tekemään itseään tai omaisuuttaan koskevia päätöksiä. Niin kauan kuin hän kykenee itse päättämään omista asioistaan, hänen tekemälleen ratkaisulle on annettava etusija laillisen edustajan tai muun läheisen mielipiteen asemesta. Tämä pätee aina sairauden alkuvaiheessa ja joissakin tilanteissa sen edettyä jo pidemmällekin.

Muistisairaahan ihmisen muistin ja muun toimintakyvyn heikentyminen joutaa kuitenkin väistämättä jossain vaiheessa tilanteeseen, jossa hän ei enää kykene itsenäisesti tekemään päätöksiä asioistaan. Näissäkin tilanteissa hänen

itsemääräämisoikeuttaan tulee kunnioittaa, jos hän on päätöksentekokykyisenä ilmaissut tahtonsa (joko suullisesti tai kirjallisesti) kysymyksessä olevasta asiasta.

Muistisairaahan ihmisen oikeusturvan kannalta onkin tärkeää, että sairaus havaitaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Varhainen diagnoosi antaa sairastuneelle mahdollisuuden vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin ratkaisuihin. Hän voi halutessaan järjestellä asiointiaan sairautensa etenemistä ja sen aiheuttamien toimintakyvyn heikentymistä silmälläpitäen: tehdä hoitotahdon, edunvalvontavaltuutuksen tai hakea itselleen edunvalvojaa.

2. MUISTISAIRAAAN IHMISEN SUOJAAMINEN

Muistisairaahan ihmisen suojaamisella tarkoitetaan jokaisen muistisairaahan oikeutta saada suojaa paitsi ulkopuolisten taholta tulevia, myös hänen itsensä aiheuttamia oikeudenloukkauksia vastaan. Itsensä aiheuttama oikeudenloukkaus voi tapahtua esimerkiksi tilanteessa, jossa muistisairas ihminen luopuu omaisuudestaan, esimerkiksi myy asuntonsa alihintaan ymmärtämättä toimenpiteen seurauksista. Päätöksen tekijän, joka voi olla esimerkiksi tuomioistuimen, viranomaisen tai edunvalvojan, on toisin sanoen pyrittävä turvaamaan se, ettei henkilö kärsi tekemänsä oikeustoimen tai muun määräämistoimen vuoksi oikeudenmenetyksiä, kuten karsin asunnon myymisen vuoksi taloudellista menetystä. Tämän lisäksi on pyrittävä turvaamaan muistisairaahan ihmisen fyysi-

nen koskemattomuus ja suojaamaan häntä siihen liittyviltä oikeudenloukkauksilta.

Muistisairasta ihmistä suojataan esimerkiksi tilanteessa, jossa hänelle määrätään edunvalvoja tai kun hänen tekemänsä oikeustoimi, kuten edellä mainittu asunnosta luopuminen, julistetaan tuomioistuimen päätöksellä pätemättömäksi. Lisätietoa edunvalvonnasta löytyy luvusta V.

Muistisairasta suojataan myös tilanteessa, jossa hänen henkilökohtaista vapautta joudutaan rajoittamaan esimerkiksi turvallisuuteen vedoten sitomalla hänet tuoliin kiinni tai nostamalla sängyn laidat ylös niin, ettei hän pääse siitä poistumaan niin halutessaan. Muistisairaahan vapauden rajoittamisen tulee olla kuitenkin aina viimesijainen vaihtoehto, vaikka toimenpiteen tarkoitus on suojata muistisairasta.

Tämän oppaan painoon mennessä on vireillä lakihanke potilaan ja asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimista (ns. itsemääräämisoikeuslaki). Lain tavoitteena on edistää itsemääräämisoikeutta sekä ennaltaehkäistä ja vähentää rajoitustoimenpiteiden käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Laissa tullaan säätämään myös sallitusta rajoitustoimenpiteistä sekä näiden toimenpiteiden jälkiselvittelystä, kirjaamisesta, tilastoinnista ja valvonnasta.

II POTILAAN OIKEUDET

Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (potilaslaki) säädetään oikeudesta hyvään hoitoon ja kohteluun sekä hoitoon ottamisesta ja siihen liittyvistä periaatteista. Tässä luvussa potilaalla tarkoitetaan muistisairasta ihmistä.

1. OIKEUS HYVÄÄN HOITON JA KOHTELUUN

Potilaalla on lain mukaan oikeus hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon sekä siihen liittyvään kohteluun. Potilaan hoito on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan, vakaumustaan tai yksityisyyttään loukatta. Yksilölliset tarpeet, äidinkieli ja kulttuuri on otettava huomioon kaikessa hoitotoiminnassa. Jos potilasta ei voida ottaa heti hoitoon, häntä ja hänen läheisiään on neuvottava ja ohjattava asianmukaisesti. Asianmukaiset tutkimukset on tehtävä riittävän varhaisessa vaiheessa hyvän hoidon toteuttamiseksi.

2. HOITOTAKUU

Terveydenhuoltolaissa säädetään hoitotakuusta eli siitä, missä ajassa potilaan on viimeistään päästävä kiireettömään hoitoon terveyskeskukseen ja sairaalaan.

Lain mukaan kunta vastaa perusterveydenhuollosta ja sairaanhoitopiirin kuntayhtymä erikoissairaanhoidosta. Perusterveydenhuollossa kunnan on järjestettävä toimintansa siten, että potilas voi saada arkipäivisin virka-aikana välittömästi yhteyden terveyskeskukseen tai muuhun terveydenhuollon toimintayk-

sikköön. Terveydenhuollon ammattihenkilön on tehtävä hoidon tarpeen arviointi viimeistään kolmantena arkipäivänä siitä, kun potilas otti yhteyden terveyskeskukseen, jollei arviota ole voitu tehdä ensimmäisen yhteydenoton aikana. Lääketieteellisesti ja hammaslääketieteellisesti tarpeelliseksi todettuun hoitoon on päästävä kohtuullisessa ajassa, kuitenkin viimeistään kolmessa kuukaudessa siitä, kun hoidon tarve on todettu.

Erikoissairaanhoidossa henkilön ottaminen sairaalaan kiireetöntä sairaanhoitoa varten edellyttää lääkärin tai hammaslääkärin tutkimukseen perustuvaa lähetettä. Hoidon tarpeen arviointi on aloitettava kolmen viikon kuluessa siitä, kun lähete on saapunut kuntayhtymän sairaalaan tai muuhun erikoissairaanhoidon toteuttavaan toimintayksikköön. Hoidon tarpeen arvion perusteella tarpeelliseksi todettu hoito ja neuvonta on aloitettava kohtuullisessa ajassa, viimeistään kuudessa kuukaudessa siitä, kun hoidon tarve on arvioitu.

3. OIKEUS SAADA RIITTÄVÄSTI TIETOA YMMÄRRETTÄVÄLLÄ TAVALLA

Yksi potilaan tärkeimmistä oikeuksista on hänen itsemääräämisoikeutensa: potilaan suostumus on hoidon luovuttamisen edellytys. Jotta potilas voisi käyttää itsemääräämisoikeuttaan, hänelle on annettava riittävästi tietoa hänen terveydentilastaan ja muista hoitoon liittyvistä seikoista sellaisella tavalla, että hän kykenee riittävästi ymmärtämään sen

sisällön ja merkityksen. Muistisairaahan ihmisen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että selvitys annetaan selkokielellä ja välttämällä tarpeettoman levottomuuden ja kärsimyksen aiheuttamista.

4. VAJAAKYKYISEN POTILAAN ASEMA

Kun potilas ei enää kykene itse ilmaistamaan tahtoaan ja päättämään hoidostaan, on ennen tärkeän hoitopäätöksen tekemistä kuultava hänen laillista edustajaansa, omaisia tai muita läheisiä potilaan tahdon selvittämiseksi. Muistisairaahan läheisillä on parhaat edellytykset muodostaa käsitys potilaan tahdosta. Myös läheisten suostumus hoitotoimenpiteeseen tulee kysyä. Suostumus on annettava ottaen huomioon potilaan aiemmin ilmaistua tahtoa. Jos potilaan tahdosta ei kuitenkaan voi saada selvitystä, on häntä hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena.

5. HOITOTAHTO

Hoitotahdossa henkilö ilmaisee tahtonsa sellaisen tilanteen varalta, jossa hän ei ole enää kykenevä hoitosuostumuksen antamiseen vakavan sairauden, onnettomuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi. Jos potilas on vakaasti ja pätevästi tekemässään hoitotahdossa kieltäytynyt tietyistä hoidoista, hänelle ei saa antaa sellaista hoitoa.

Pätevän hoitotahdon tekeminen edellyttää, että sen tekijä ymmärtää riittävällä tavalla hoitotahdon tekemisen merkityk-

sen ja sen sisällön. Tämän vuoksi hoitotahto on hyvä tehdä ajoissa, mielellään mahdollisimman terveenä. Hoitotahdon voi kuitenkin tehdä myös muistisairauden varhaisessa vaiheessa, jos diagnoosi on tehty riittävän aikaisin. Tällä tavoin turvataan, että muistisairaahan ihmisen tahtoa ja elämänarvoja kunnioitetaan hänen hoidossaan myös sairauden edettyä pidemmälle.

Muistiliitto on laatinut hoitotahtolomakkeen, joka sisältää kaksi pääosiota: 1) sitovat tahdonilmaisut ja 2) hoitoa ja hoivaa koskevat toiveet. Sitovia tahdonilmaisuja koskeva osio on ns. perinteinen hoitotahto-osio elämän loppuvaiheeseen liittyvistä päätöksistä. Siinä on myös mahdollisuus valtuuttaa joku läheisistä tekemään hoitoa koskevat ratkaisut. Lomakkeen toisessa osiossa on mahdollista esittää hoitoa ja hoivaa koskevat toiveensa. Hoitotahtolomakkeen voi kukin täyttää niiltä osin kuin katsoo tarpeelliseksi.

Vakaasti ja pätevästi tehty hoitotahto, niin suullinen kuin kirjallinenkin, on sitova. Jos hoitotahto ilmaistaan suullisesti, siitä tulee tehdä selkeä, potilaan itsensä varmentama merkintä potilasasiakirjoihin. Potilasasiakirjoihin voidaan myös liittää erillinen potilaan tahdon ilmaiseva asiakirja.

Hoitotahtolomakkeen täyttäneiden kannattaa samalla täyttää myös ns. hoitotahtokortti (tai useampia). Hoitotahtokortti kertoo hoitotahdon olemassaolosta, mutta ei millään tavalla korvaa varsinaista hoitotahtoa. Hoitotahtokorttia kannattaa säilyttää esimerkiksi lompakossa

ja käsilaukussa. Näin hoitohenkilökunta saa tiedon hoitotahdon olemassaolosta niissäkin tilanteissa, joissa potilas ei kenties pysty itse asiaa ilmaisemaan. Hoitotahtolomake on tulostettavissa osoitteesta www.muistiliitto.fi, josta löytyy myös hoitotahtolomakkeen malli-

täyttö. Hoitotahtolomaketta voi tilata Muistiliitosta www.muistiliitto.fi ja hoitotahtokorttia voi tilata Exitus ry:tä www.exitus.fi. Suomen muistiasiantuntijoiden elämänlaatutestamentti hoivaa koskevista toiveista löytyy osoitteesta www.muistiasiantuntijat.fi.

Oikeus hyvään hoitoon ja kohteluun

Hoito-takuu

Oikeus saada riittävästi tietoa ymmärrettävällä tavalla

Vajaa-kykyisen potilaan asema

Hoito-tahto

OIKEUTENI
POTILAANA

III SOSIAALITURVAN TUKIMUODOT

Muistisairaalla ihmisellä ja hänen perheellään on mahdollisuus saada arjen tueksi useita erilaisia sosiaaliturvan tukimuotoja. Näitä tukimuotoja ovat erilaiset etuudet ja avustukset, sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut sekä muut tuen muodot.

Suuri osa muistisairaille ihmisille ja heidän omaisilleen kuuluvista sosiaaliturvan tukimuodoista on määrärahasidonnaisia. Näitä palveluja ja tukitoimia kunta myöntää tarveharkinnan perusteella ja määrärahojensa puitteissa, joten niissä on kuntakohtaisia eroja.

1. KESKEINEN LAINSÄÄDÄNTÖ

Alla on esiteltynä lyhyesti muistisairaahan ihmisen ja hänen omaisensa näkökulmasta keskeistä lainsäädäntöä, jota sovelletaan sosiaalihuollossa ja -palveluissa. Muistisairaahan ihmisen ja hänen omaisensa erilaisista sosiaaliturvan tukimuodoista säädetään lukuissa eri laeissa. Tämän oppaan sivulta 12 alkavien palvelu- ja tukimuotojen kohdalla näistä laeista mainitaan keskeisimpiä.

Sosiaalihuoltolaki on kattava yleislaki, jonka nojalla sosiaalihuoltoa toteutetaan. Sosiaalihuoltolaissa säädetään esimerkiksi kunnan yleisistä velvollisuuksista järjestää sosiaalipalveluja, myöntää toimeentulotukea ja sosiaaliavustuksia sekä järjestää ohjausta ja neuvontaa sosiaaliturvan etuuksista.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (ns. asiakaslaki) tarkoituksena on edistää asiakas-

lähtöisyyttä ja asiakassuhteen luottamuksellisuutta sekä asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. Terveystieteiden puolella vastaava laki on laki potilaan asemasta ja oikeuksista (ns. potilaslaki).

Sosiaalihuollon asiakaslaisissa säädetään mm. oikeudesta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja kohteluun, oikeudesta saada selvitys toimenpidevaihtoehtoista, asiakkaan itsemääräämisoikeudesta ja osallistumisesta sekä tietojen antamisesta asiakkaalle ja hänen edustajalleen. Laissa säädetään myös palvelu- ja hoitosuunnitelmasta. Sen mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen muutoin ole ilmeisen tarpeetonta. Neuvonnan saaminen sosiaaliturvan tukimuodoista on ensisijaisen tärkeää asiakkaille.

Vuonna 2013 astui voimaan uusi laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta ja iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (ns. vanhuspalvelulaki). Vanhuspalvelulain tavoitteena on varmistaa, että iäkkäät ihmiset saavat yksilöllistä tarpeittensa mukaista hoitoa ja huolenpitoa yhdenvertaisesti koko maassa laadukkaiden sosiaali- ja terveyspalvelujen avulla. Lailla täsmennetään kunnan velvollisuuksia ja vahvistetaan iäkkäiden henkilöiden mahdollisuutta saada tarvitsemansa palvelut.

Vanhuspalvelulain toimeenpanoa tukee vuonna 2013 uudistunut laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Suositus on tarkoitettu iäkkäiden palvelujen kehittämisen ja arvioinnin tueksi kuntien päättäjille. Laatusuosituksen kokonaistavoitteena on turvata mahdollisimman terve ja toimintakykyinen ikääntyminen koko ikääntyneelle väestölle sekä laadukkaat ja vaikuttavat palvelut niitä tarvitseville iäkkäille henkilöille. Lisätietoja laatusuosituksesta saa sosiaali- ja terveystieteiden sivuilta www.stm.fi.

Vammaispalvelulain (laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista) mukaan vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suorittaa tavanomaisista elämän toiminnoista. Vammaispalvelulakia ei ole perinteisesti sovellettu muistisairaiden ihmisten tukemiseen ja palvelujen saatavuudessa voi ilmetä kuntakohtaisia eroja. Nämä seikat eivät vähennä muistisairaiden ihmisten yhdenvertaista oikeutta vammaispalveluihin. Jos muistisairaana henkilön toimintakyky on merkittävästi alentunut, hänet voidaan katsoa tietyissä tilanteissa oikeutetuksi vammaispalvelulain mukaisiin tukimuotoihin, kuten oppaan kohtien 5.6 henkilökohtaiseen apuun ja kohdan 5.8 kuljetuspalveluun.

2. PALVELUTARPEEN SELVITTÄMINEN

Sosiaalihuoltolain mukaan sosiaalipalvelujen tarvetta on kiireellisissä tapauksissa arvioitava viipymättä iästä riippumatta. Kiireettömissä tapauksissa kunnan on järjestettävä palvelutarpeen arviointi 75 vuotta täyttäneelle henkilölle viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun henkilö tai hänen laillinen edustajansa, läheisensä tai viranomaisen on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavan kunnan viranomaiseen palvelujen saamiseksi. Sama koskee myös niitä henkilöitä, jotka iästä riippumatta saavat Kansaneläkelaitokselta eläkettä saavan ylintä hoitotukea. Sosiaalitoimisto arvioi palvelutarvetta esimerkiksi kotikäynnillä tai varaamalla ajan asiakkaalle sosiaalitoimistoon.

Palvelutarve tulee selvittää kokonaisvaltaisesti ja yhdessä henkilön ja tarvittaessa hänen omaisensa tai hänelle määrätyn edunvalvojan kanssa. Palvelutarpeen selvittämisen yhteydessä tulee myös arvioida toimintakykyä, eli selvittää, missä asioissa henkilö pärjää itse ja missä tarvitsee apua ja tukea. Arvioinnissa on otettava huomioon fyysinen, kognitiivinen (esim. muisti), psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky sekä ympäristöön liittyvät tekijät.

Palvelutarpeen selvittäminen on aloitettava viipymättä myös, jos palvelutarpeesta on tehty ilmoitus sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle ja selvittäminen on henkilön itsensä, omaisen tai edunvalvojan mielestä tarpeen.

3. OIKEUS SAADA NEUVONTAA

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöillä on lakisääteinen velvollisuus neuvoa asiakasta löytämään yksilöllisesti oikeat ja tarpeen mukaiset sosiaaliturvan tukimuodot, ohjata niiden hakemisessa sekä tukea oikeudellisen toimintakyvyn heikentymiseen varautumisessa ja neuvoa oikeudellisen ennakoinnin keinojen käytössä. Lue lisää tulevaisuuteen varautumisesta kohdasta 5.

Sosiaalihuollossa ammattihenkilöstön on selvittävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä asian hoitamisessa. Terveydenhuollossa ammattihenkilöstön on annettava sairastuneelle selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hoitoon liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä. Selvitykset on annettava siten, että niiden sisältö ja merkitys tulee ymmärretyksi.

Vanhuspalvelulain mukaan kuntien on tuettava ikääntyneen väestön arjessa selviytymistä. Kuntien on järjestettävä ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistäviä neuvontapalveluja, joiden tulee sisältää neuvontaa myös sosiaaliturvan kysymyksissä. Muistisairailla ihmisillä on mainittu lain perusteluissa erityisryhmänä, jolla on oikeus neuvontapalveluihin.

Parhaimmillaan muistisairas ihmisen läheisineen saa neuvontaa nimetyltä vastuuyöntekijältä, esimerkiksi muistihoidtajalta tai muistikoordinaattorilta. Vastuuyöntekijä voi auttaa myös konkreettisesti erilaisten lomakkeiden täyttämässä sekä seurata tukimuotojen hakemisen muutostarpeita. Ammattihenkilön

ei tarvitse kyetä vastamaan jokaiseen kysymykseen, mutta hänen tulisi hallita perusteet ja kyetä ohjaamaan asiakas tarvittaessa eteenpäin.

4. SOSIAALIETUUDEN JA -PALVELUN HAKEMINEN JA SITÄ KOSKEVA PÄÄTÖS

Sosiaalietuutta koskevasta hakemuksesta tulee käydä selkeästi ilmi, mitä haetaan ja miksi sekä hakijan yhteystiedot. Hakemuksen voi jättää myös suullisesti. Usein muistisairaana ihmisen etuutta koskevaan hakemukseen on syytä liittää lääkärintaus ja muut mahdolliset asiantuntijalausunnat.

Viranomaisella on velvollisuus neuvoa sosiaalietuutta hakevaa henkilöä. Jos hakemus on puutteellinen, viranomaisen on kehotettava hakijaa täydentämään hakemusta ja ilmoitettava, miten sitä tulee täydentää. Lisäksi jos hakemus on jätetty väärään paikkaan, viranomaisen on selvitettävä oikea viranomaisen ja siirrettävä hakemuksen käsittely tälle. Siirrosta on ilmoitettava asianosaiselle. Hakija voi käyttää palveluja haettaessa avustajaa, joka voi olla asiamies/lakimies, muu asiantuntija tai läheinen.

Hakijalla on oikeus saada sosiaalietuutta koskevaan hakemukseen aina kirjallinen, perusteltu päätös. Päätöksestä on käytävä ilmi, mihin hakija on oikeutettu tai velvoitettu. Lisäksi on kerrottava sovelletut lain kohdat ja päätöksen perustana olevat tosiseikat. Päätöksen mukana on oltava myös muutoksenhakuosoitus. Katso luvusta IV kohta "muutoksenhaku etuutta koskevaan päätökseen", sivu 27.

Päätös muiden kuin kiireellisten sosiaalipalvelujen myöntämisestä on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä. Iäkkäällä henkilöllä on lain mukaan oikeus saada hänelle myönnettyt muut kuin kiireelliset sosiaalipalvelut ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluttua päätöksen teosta.

5. PALVELU- JA TUKIMUODOT

Seuraavassa yleisimpiä muistisairaahan ihmisen ja hänen omaisensa palvelu- ja tukimuotoja.

5.1 Asiaksmaksun määräytyminen

Muistisairaahan ihmisen joutuessa pitkäaikaiseen laitoshoittoon, esimerkiksi vanhainkotiin tai terveyskeskuksen vuodeosastolle, peritään hänen hoitamisestaan lain mukainen hoitomaksu. Hoitomaksu määräytyy henkilön maksukykyyn mukaan ja se voi olla enintään 85 prosenttia hoidossa olevan nettotuloista. Laitoshoidossa oleville maksettavat vammaisetuudet (vammaistuki, eläkettä saavan hoitotuki ja ruokavaliokorvaus) laskeetaan mukaan nettotuloihin. Hoitomaksu voidaan määrätä enintään sen suuruiseksi, että hoitoa saavan henkilökohtaiseen käyttöön jää kuukausittain vähintään 105 euroa.

Jos pitkäaikaisessa laitoshoidossa oleva on välittömästi ennen laitoshoidon alkamista elänyt yhteistaloudessa avioliitossa (tai avioliitonomaisissa olosuhteissa) ja hänen kuukausitulonsa ovat suuremmat kuin puolison kuukausitulot, maksu määräytyy puolisoitten yhteenlaskettujen kuukausitulojen perusteella. Tällöin pitkäaikaisessa laitoshoidossa

olevalta perittävä maksu voi olla enintään 42,5 prosenttia edellä mainituin perustein yhteenlasketuista kuukausituloista. Näin turvataan kotiin jäävän puolison taloudellinen asema tilanteessa, jossa perheen pääeläjä joutuu pitkäaikaiseen laitoshoittoon.

Huom! Palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen maksut määräytyvät eri tavoin: ne koostuvat yleensä vuokrasta sekä erilaisten tukipalveluiden maksuista. Palveluasumisen maksut ovat asukkaalle usein kalliimmat kuin pitkäaikaisen laitoshoidon maksut; esimerkiksi lääkkeensä asukas joutuu maksamaan itse. Lisätietoja asiaksmaksun määräytymisestä saa kunnan sosiaali- ja terveystoimesta.

5.2 Asunnon muutostyöt ja korjausavustus

Asunnon muutostöillä tarkoitetaan korjaus- ja rakennustöitä, jotka helpottavat päivittäistä selviytymistä. Asunnon muutostöitä voidaan suorittaa silloin, kun asunnon kunnostaminen ja varustaminen on välttämätöntä, jotta asukas selviytyisi kotona. Kysymykseen voivat tulla esimerkiksi kylpyhuoneen muutostyöt ja sen varustaminen erilaisilla apuvälineillä, ovien leventäminen sekä teknisten apuvälineiden ja turvalaitteiden, kuten erikoislieden asentaminen.

Asunnon muutostyöt korvataan kustannusarvion perusteella eikä muutostöihin sisälly omavastuusuutta. Myöntämiseen eivät vaikuta hakijan tulot tai varallisuus. Asunnon muutostyöt ovat vammaispalvelulain mukaisia ns. subjektiivisia oikeuksia eli palveluja, jotka kunnan on järjestettävä. Lisätietoja asun-

non muutostöistä saa sosiaalitoimistosta (vammaispalvelut).

Korjausavustusta voidaan myöntää asunnon kunnostamiseen silloin, kun ruokakunnassa on vähintään yksi vammaisen tai yli 65-vuotias henkilö. Avustuksia on myönnetty esimerkiksi vanhojen asuntojen kylpyhuone- ja keittiöremontteihin sekä omakotitalojen lämmitys- ja maalaustöihin. Avustuksen saamiseen vaikuttavat hakijan tulot ja varallisuus. Erityisesti silloin, jos muistisairas ihminen ei ole oikeutettu edellä mainitun kaltaisiin asunnon muutostöihin, kunnan asuntotoimistosta (isoimmassa kunnissa on korjausneuvoja) kannattaa tiedustella mahdollisuutta näihin valtion rahoittamiin korjausavustuksiin. Korjausavustus on määrärahasidonnainen ja toissijainen tukisuhteessa vammaispalvelulain mukaisiin asunnon muutostöihin.

Vanhustyön keskusliitolla on 15 alueellista korjausneuvojaa, jotka avustavat sotainvalideja, veteraaneja ja muita vanhusväestöä asunnossa tarvittavien muutostöiden toteuttamisessa. Neuvojat avustavat remonttitarpeiden kartoittamisessa, suunnittelussa, avustusten hakemisessa ja tarvittaessa myös muutostyöt suorittavan urakoitsijan etsimisessä. Korjausneuvonta on maksutonta, mutta remontin asiakas maksaa itse. Mahdolliset avustukset kattavat osan kustannuksista.

Lisätietoja asuntojen korjauksiin liittyvistä avustusmuodoista voi tiedustella Vanhustyön keskusliiton korjausneuvonnasta. Ks. www.vtkl.fi.

5.3 Auton pysäköintilupa ja vapautus ajoneuvoverosta

Poliisi voi myöntää vaikeasti vammaiselle henkilölle tai vaikeasti vammaisen henkilön kuljettamista varten auton pysäköintiluvan. Lupa voidaan myöntää, jos kuljetettavalla on säännöllinen tai usein toistuva kuljetustarve eikä hän selviydy kuljetuksen jälkeen ilman saattajaa. Lupaa haettaessa on oltava mukana lääkärintodistus sairauden laadusta ja vaikeusasteesta. Pysäköintilupa oikeuttaa vapautukseen myös ajoneuvoverosta, jota haetaan takautuvasti pysäköintiluvan voimaantulosta alkaen.

Pysäköintilupa ei ole ajoneuvokohdainen ja se myönnetään ensisijaisesti vammaiselle (muistisairaalle ihmiselle) itselleen, vaikka hän ei kuljettaisikaan ajoneuvoa. Muistisairasta ihmistä kuljettaessa tai hänen asioitaan hoidettaessa luvalla saa pysäköidä vammaisille autoilijoille tarkoitetuille pysäköintipaikoille, maksulliselle pysäköintipaikalle maksua suorittamatta ja myös alueelle, jossa pysäköinti on muutoin kielletty.

Lisätietoja auton pysäköintiluvasta saa poliisilta www.poliisi.fi ja ajoneuvoveron vapautuksesta Liikenteen turvallisuusvirasto Trafista www.trafi.fi.

5.4 Eläkkeensaajan asumistuki

Eläkkeensaajien asumistukea voivat hakea Kelalta vakainaisesti Suomessa asuvat pienituloiset eläkkeensaajat ja 65 vuotta täyttäneet henkilöt. Eläkkeensaajan asumistukea ei voi saada, jos saa vain osatyökyvyttömyyseläkettä, osa-aikaeläkettä tai alle 65-vuotiaana työeläkeläkien mukaista vanhuuseläkettä. Varhennettua vanhuuseläkettä saavalla on oikeus

asumistukeen vasta, kun hän täyttää 65 vuotta.

Tulojen ja asumiskustannusten lisäksi tukeen vaikuttavat omaisuus ja perhesuhteet. Asumiskustannuksina hyväksytään kohtuulliset asumismenot. Valtioneuvosto päättää vuosittain hoitomenoina hyväksyttävät keskimääräiset kustannukset ja asumiskustannusten enimmäismäärät. Mikäli henkilö asuu vanhuksille tarkoitettussa vuokra- tai palvelutalossa, asumistukeen oikeuttavat vuokra ja -vesimaksut, mutta eivät maksut, joilla katetaan palvelumaksukustannuksia. Jos henkilö asuu julkisin varoin kustannetussa laitoshoidossa, asumistukea on mahdollista saada enintään yhdeksän kuukauden ajan, jos hänellä on edelleen asumismenoja. Jos jatkuvaan laitoshoitoon joutunut on naimisissa ja hänen puolisonsakin saa asumistukea, Kela tarkistaa kotona asuvan puolison asumistuen sitä seuraavan kuukauden alusta, kun toinen puolisoista joutui laitoshoitoon. Laitoksessa olevan puolison tuki lakkautetaan samasta ajankohdasta.

Mikäli molemmat puoliset ovat eläkkeellä tai 65 vuotta täyttäneitä, he hakevat asumistuen yhteisesti kummallekin ja tuki maksetaan heille puoliksi. Asumistuki on verotonta tuloa. Asumistukea haettaessa hakemukseen liitetään selvitys asumiskustannuksista (vuokrasopimus, vuokran tai vastikkeen maksukuitti), selvitys omista ja puolison tuloista ja omaisuudesta sekä selvitykset veloista ja velkojen koroista. Tukea voidaan maksaa takautuvasti enintään puolen vuoden ajalta ennen hakemista.

Lisätietoja eläkkeensaajien asumistuesta saa Kelan toimistoista tai internetistä www.kela.fi.

5.5 Eläkettä saavan hoitotuki

Toimintakyvyn alentuessa voi hakea Kelalta hoitotukea, jota voi saada takautuvasti kuusi kuukautta. Eläkettä saavan hoitotuen avulla Kela tukee sairaan ja vammaisen eläkkeensaajan kotona asumista ja siellä tapahtuvaa hoitoa sekä korvaa sairaudesta tai vammaisuudesta aiheutuvia erityiskustannuksia.

Eläkettä saavan hoitotukeen on oikeutettu 16 vuotta täyttänyt henkilö, joka saa

- työkyvyttömyyseläkettä, kuntoutustukea tai yksilöllistä varhaiseläkettä kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- täyteen työkyvyttömyyteen perustuvaa lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutuksen, sotilasvammalain tai sotilastapaturmalain mukaista jatkuvaa eläkettä tai korvausta
- maahanmuuttajan erityistukea tai
- ulkomailta vastaavia etuuksia.

Hoitotukea ei makseta hakijalle, joka saa pelkästään osatyökyvyttömyyseläkettä, osa-aikaeläkettä tai työttömyyseläkettä. Hoitotuen myöntäminen edellyttää, että hakijan toimintakyky on heikentynyt ainakin vuoden ajaksi. Toimintakyvyn heikentyminen tarkoittaa, että hakijan kyky huolehtia itsestään ja toiminnoistaan on sairauden tai vamman vuoksi vaikeutunut.

Eläkettä saavan hoitotuki maksetaan erisuuruisena hakijan avuntarpeen, ohjauksen ja valvonnan tarpeen sekä erityiskustannusten määrän perusteella. Hoitotuen suuruus tarkistetaan vuosittain kansaneläkeindeksillä. Etuus on kolmiportainen. Hoitotukeen eivät vaikuta eläkkeensaajan ja hänen perheensä tulot eikä omaisuus. Hoitotuki on verotonta tuloa. Katso oppaan viimeiseltä sivulta etuuden suuruus).

Hoitotukea haettaessa liitteeksi tarvitaan mahdollisimman tuore lääkärintuoto C tai B, jos siihen on merkitty riittävästi tietoja hoitotuen ratkaisemiseksi. Tarvittaessa hakemukseen voidaan liittää asuinkunnan sosiaaliviranomaisen, kotisairaanhoidon tai muun hakijaa tunnevan tahon selvitys avuntarpeesta ja palveluista sekä erityiskustannuksista. Lisätietoja eläkettä saavan hoitotuesta saa Kelan toimistoista tai internetistä www.kela.fi.

5.6 Henkilökohtainen apu

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on auttaa vaikeavammaista henkilöä, kuten muistisairasta ihmistä, toteuttamaan omia valintojaan päivittäisissä toimissa, työssä ja opiskelussa, harrastuksissa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä. Kunnan tulee järjestää henkilökohtaista apua sellaiselle vaikeavammaiselle henkilölle, joka pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden vuoksi tarvitsee toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutuakseen. Avuntarpeen on oltava välttämätön ja toistuva. Avuntarve ei saa johtua pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksis-

ta ja toimintarajoitteista. Henkilöä ei kuitenkaan voida rajata henkilökohtaisen avun ulkopuolelle yksinomaan jonkun vamman, sairauden, diagnoosin tai iän perusteella, joten myös muistisairaalla ihmisellä saattaa olla oikeus henkilökohtaiseen apuun. Jos henkilön avun ja avustamisen tarve perustuu kuitenkin pääasiassa hoitoon, hoivaan tai valvontaan, apu järjestetään pääosin muiden sosiaali- ja terveyspalvelujen kautta.

Henkilökohtaisen avun järjestäminen edellyttää, että sen saajalla on voimavarjoja määrittellä avun sisältö ja toteutustapa. Asiakkaalta ei kuitenkaan edellytetä täydellisiä kognitiivisia taitoja tai kommunikaatiokykyä. Jos asiakas ei esimerkiksi etenevän muistisairauden vuoksi pysty itse ilmaisemaan mielipidettään, on se selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa tai muun läheisen kanssa.

Henkilökohtainen apu voidaan järjestää niin, että vaikeavammaisen

- palkkaa itselleen henkilökohtaisen avustajan tai
- ostaa avustajapalvelun kunnan antamalla palvelusetelillä tai
- saa avustajan kunnan järjestämänä tai ostamana palveluna.

Henkilökohtaisen avun järjestämistavassa on aina otettava huomioon yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne. Kaikilla tavoilla järjestetty henkilökohtainen apu on saajalleen maksutonta. Henkilökohtaisen avustajan tulee olla pääsääntöisesti perheen ulkopuolinen henkilö. Tällä säännöksellä on haettu rajaa omaishoidon ja henkilökohtaisen avun välille, mutta rajaus ei ole ehdoton. Perustelluissa

poikkeustapauksissa henkilökohtaisena avustajana voi toimia omainen.

Tärkeää on myös muistaa, että kunnan on aloitettava vammaisen henkilön palvelutarpeen selvittäminen viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä yhteydenotosta. Palvelusuunnitelma on laadittava ilman viivytystä ja palveluja koskevat päätökset on tehtävä viimeistään kolmen kuukauden kuluttua hakemuksen jättämisestä.

Mikäli henkilökohtainen apu on muistisairaalle ihmiselle juuri hänen tilanteesaan tarkoituksenmukainen tukimuoto, kannattaa hänen rohkeasti vaatia yhdenvertaista oikeutta palveluun. Erityisesti monelle työkäiselle muistisairaalle henkilökohtainen apu voi olla oiva tukimuoto auttamaan esimerkiksi harrastuksiin osallistumisessa ja omannäköisen elämän jatkumisen mahdollistajana.

Vammaispalvelulakia ja henkilökohtaista apua koskevat päätökset voivat vaihdella tapaus- ja kuntakohtaisesti. Nämä seikat eivät kuitenkaan vähennä muistisairaiden ihmisten yhdenvertaista oikeutta vammaispalveluihin – kuten henkilökohtaiseen apuun. Mikään diagnoosi ei ole sinänsä syy myöntää eikä hylätä hakemusta, vaan toimintakyvyn ja yksilöllisen tilanteen tulee ratkaista. Lisätietoa henkilökohtaisesta avustajasta saa kunnan sosiaalitoimistosta (vammaispalvelut).

5.7 Kotipalvelut ja kotisairaanhoito

Kunnalliset kotipalvelut jakautuvat kotipalveluun ja kotisairaanhoitoon, jotka on monessa kunnassa yhdistetty kotihoidon yksiköiksi.

Kotipalveluilla tuetaan muistisaira

ihmisen kotihoitoa ja kotona selviytymistä. Kotipalveluilla tarkoitetaan asumiseen, henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon sekä muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvien tehtävien ja toimintojen suorittamista ja niissä avustamista. Kotipalveluja annetaan mm. alentuneen toimintakyvyn, perhetilanteen, rasittuneisuuden ja sairauden perustella apua tarvitseville. Ne kattavat asumiseen, henkilökohtaiseen hoivaan ja huolenpitoon sekä muuhun tavanomaiseen elämään kuuluvien tehtävien suorittamisen tai niissä avustamisen. Kotipalvelun tukipalveluina voidaan järjestää esimerkiksi ateria-, vaatehuolto-, kylvytys-, siivous-, kuljetus-, saattaja- sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja.

Kotisairaanhoito kuuluu terveyskeskuksen järjestämiin palveluihin, joissa esimerkiksi terveydenhoitaja tai sairaanhoitaja hoitaa asiakasta kotona hoitosuunnitelman mukaisesti. Kotisairaanhoitoon kuuluu muun muassa neuvontaa sairaan ja terveydenhoidollisissa asioissa, erilaisia hoitotoimenpiteitä, lääkehoidon seuranta ja näyttöiden ja kokeiden ottoa.

Kotipalvelut ja kotisairaanhoito, kuten muutkaan sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut, eivät yleensä ole täysin maksuttomia. Palveluista perittävä maksu saa olla enintään palvelun tuottamisesta aiheutuvien kustannusten suuruinen. Osassa kuntia on myös käytössä palvelusetelijärjestelmä, joka koskee kaikkia sosiaali- ja terveyspalveluja lukuun ottamatta päivystyspalveluja ja tahdosta riippumattomia hoitoja (kts. tarkemmin 5.13. Palvelusetelijärjestelmä, sivu 23).

Kotihoidon palveluja tarjoavat kunnan/ kaupungin lisäksi myös monet yksi-

tyiset kotipalveluyritykset sekä yhdistykset ja säätiöt. Näistä palvelumuodoista on hyvä kysyä lähimmältä muistiyhdistykseltä. Muistiyhdistysten yhteystiedot löytyvät sivuilta www.muistiliitto.fi/fi/alueellinen-toiminta. Kotipalveluista saa lisätietoa kunnan sosiaalitoimesta ja kotisairaanhoidosta esimerkiksi läheisestä terveyskeskuksesta.

5.8 Kuljetuspalvelu

Kuljetuspalvelut tarkoittavat mahdollisuutta käyttää erityiskuljetusta, taksia tai invataksia, alennetulla hinnalla joka vastaa julkisen liikenteen maksuja. Tuki on tarkoitettu henkilöille, jotka eivät voi käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä.

Kunta voi myöntää kuljetuspalveluja joko sosiaalihuolto- tai vammaispalvelulain perusteella. Sosiaalihuoltolaissa ei ole määritelty kuljetuspalvelujen määrää tarkemmin. Vammaispalvelulaissa säädetty kuljetuspalvelu on kunnan järjestämä tukimuoto vaikeavammaiselle, jolle selviytyminen erilaisista arjen toiminnoista tuottaa erityisiä vaikeuksia. Kunnalla on velvollisuus järjestää vaikeavammaiselle vähintään 18 yhdensuuntaista jokatavuiseen elämään liittyvää matkaa kuukaudessa. Matkat on tarkoitettu asiointiin ja virkistykseen eikä niitä voi käyttää matkustettaessa terveydenhuollon yksiköihin tai kuntoutukseen (katso kohta 5.11 Matkakorvaukset, sivu 22). Kuljetustuen hakemista varten tarvitaan lääkärintodistus.

Mikäli henkilö ei saa tarpeisiinsa nähdä riittävästi kuljetuspalvelua sosiaalihuoltolain nojalla, hän voi hakea palvelua vammaispalvelulain nojalla.

Vaikka palvelun myöntämisessä on ilmennyt kuntakohtaisia eroja, myös muistisairaalla ihmisellä on yhdenvertainen oikeus vammaispalvelulain mukaiseen kuljetuspalveluun. Mikään diagnoosi ei ole sinällensä syy myöntää eikä hylätä hakemusta, vaan toimintakyvyn ja yksilöllisen tilanteen tulee ratkaista. Kuljetuspalveluja voi tiedustella ja hakea oman kunnan sosiaalitoimistosta (vammaispalvelut).

5.9 Kuntoutus

Kuntoutus on kokonaisuus, joka syntyy useiden eri tahojen palveluista ja etuuksista. Terveystieteiden järjestämistä vastaavalla on lääketieteellinen kuntoutus. Sosiaalihuollon järjestämistä vastaavalla on vammaisten kuntoutus, päihdekuntoutus ja sosiaalinen kuntoutus. Kuntoutuspalvelut ovat pääsääntöisesti harkinnanvaraisia eli kunnan käytettävissä olevista resursseista riippuvia. Muistiliitto on laatinut muistisairaalle ihmisen kuntoutusmallin, joka korostaa muistisairaalle oikeutta kuntoutussuunnitelmaan ja kuntoutukseen.

Muistisairaalle ihmisen kuntoutukseen kuuluvat: neuvonta ja ohjaus, ensitieto, sopeutumisvalmennus, päiväkuntoutus, kuntoutus lyhytaikaisohjauksessa, kuntoutus pitkäaikaisohjauksessa sekä erilaiset terapiat. Lisäksi kuntoutuksen kautta on mahdollisuus saada tueksi teknisiä ja muita apuvälineitä. Lain mukaan jokaiselle kuntoutujalle tulee laatia kuntoutussuunnitelma, jonka toteutumista tulee seurata ja arvioida määräajoin.

Muistisairaalle ihmisen kuntoutus täyttää suurelta osin terveydenhuolto-

laissa säädettyjen lääkinnällistä kuntoutusta koskevien kuntoutuspalvelujen kokonaisuuden.

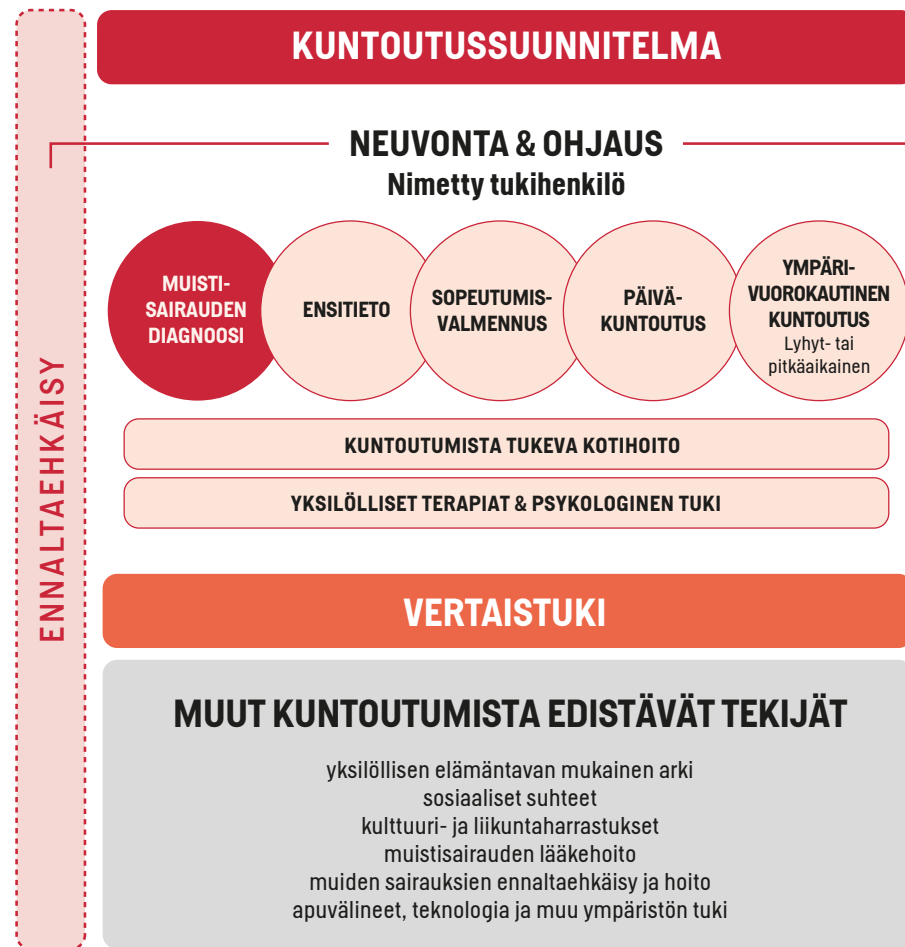
Lääkinnällistä kuntoutusta järjestävät terveyskeskukset ja sairaalat. Osa muistisairaana ihmisen kuntoutuksesta järjestyy sosiaalihuollon palveluna. Kuntoutus voi tällöin toteutua esimerkiksi siten, että jokin sosiaalihuollon palvelu- ja tukitoimena annettu palvelu, esimerkiksi kotona asuvan henkilökohtainen tukeminen, katsotaan kuntouttavaksi toimenpiteeksi.

Tämän lisäksi muistisairas voi olla oikeutettu vammaispalvelulain ja -asetuksen mukaisiin kuntoutuspalveluihin. Ainakin työikäisillä muistisairailta tulisi olla oikeus subjektiivisena oikeutena turvattuun vaikeavammaisten päivätoimintaan. Vammaispalvelulaki edellyttää päivätoiminnan järjestämistä sellaiselle työkyvyttömälle henkilölle, jolla vamman tai sairauden aiheuttaman erittäin vaikean toimintarajoituksen vuoksi ei ole edellytyksiä osallistua sosiaalihuoltolaisessa tarkoitettuun työtoimintaan ja jonka toimeentulo perustuu pääosin sairauden tai työkyvyttömyyden perusteella myönnettäviin etuuksiin.

Osa Muistiliiton jäsenyhdistyksistä järjestää kuntoutuksellisia elementtejä sisältäviä kursseja ja lomiamme sekä muuta uuteen elämäntilanteeseen sopeutumista tukevaa toimintaa. Useimmissa muistiyhdistyksissä on myös vertaistoimintaa sekä muistisairauteen sairastuneille että läheisille. Lähimmän yhdistyksen kuntouttaviin toimintoihin voit tutustua www.muistiliitto.fi/alueellinen_toiminta.

Lisäksi Kela järjestää kuntoutusta omaishoitajille, jotka tarvitsevat kuntoutusta omien sairauksiensa tai uupumistensa vuoksi. Kuntoutuksen palveluista voi saada lisätietoa esimerkiksi läheisestä terveyskeskuksesta sekä kunnan kotisairaanhoidosta ja sosiaalitoimesta.

KUNTOUTUSMALLI Oikeus hyvään elämään

Muistiliiton kuntoutusmalli

5.10 Lääkekorvaukset

Kelasta voi hakea korvausta lääkkeistä, perusvoiteista ja ravintovalmisteista, jotka lääkäri on määrännyt sairauden hoitoon. Korvauksen saa yleensä jo apteekissa esittämällä Kela-kortin. Korvauksen saaminen edellyttää, että lääkkeelle, perusvoiteelle tai kliiniselle ravintovalmisteelle on hyväksytty korvattavuus. Apteekki tarkistaa asiakkaan oikeuden korvaukseen jokaisen lääkeoston yhteydessä Kelasta. Palvelun kautta apteekki saa ajantasaiset tiedot asiakkaalle myönnettyistä korvausoikeuksista sekä vuotuisen omavastuun (lääkekaton) täyttymisestä.

Lääkeostoista maksetaan korvausta kolmessa eri korvausryhmässä vuonna 2014:

- peruskorvaus on 35 % lääkkeen hinnasta tai viitehinnasta
- alempi erityiskorvaus on 65 % lääkkeen hinnasta tai viitehinnasta
- ylempi erityiskorvaus on 100 %, mutta kustakin lääkkeestä peritään 3 euron omavastuu.

Lääkekorvauksen määrään vaikuttaa se, kuuluuko lääke ns. viitehintajärjestelmään vai ei. Viitehintajärjestelmässä lääkevalmisteet luokitellaan viitehintaryhmiin, joille määritellään viitehinnat. Viitehintaa lasketaan ryhmän edullisimman valmisteen myyntihinnasta. Kelan korvaus lasketaan viitehinnasta. Samaan viitehintaryhmään kuuluvissa lääkevalmisteissa on yhtä paljon samaa lääkeainetta ja ne voidaan turvallisesti vaihtaa keskenään.

Lääkärin määräämä lääke voidaan apteekissa vaihtaa halvempaan vastaavaan valmisteeseen. Asiakas joutuu itse maksamaan viitehinnan ylittävän osuuden, mikäli hän kieltäytyy lääkevaihdosta. Viitehintaa ei kuitenkaan sovelleta, jos lääkäri kieltää lääkevaihdon hoidollisin tai lääketieteellisin perustein.

Oikeutta alempaan ja ylempään erityiskorvaukseen on haettava erikseen. Lääkärintlausunto B tarvitaan hakemuksen liitteeksi. Tällä hetkellä Alzheimerin taudin lääkkeitä ei voi saada erityiskorvausta. Sen sijaan peruskorvauksen saaminen Alzheimer-lääkkeistä on mahdollista. Joidenkin kalliiden lääkkeiden peruskorvattavuutta on kuitenkin rajoitettu. Näiden lääkkeiden korvausoikeutta on haettava erikseen Kelan toimistosta.

Näiden lääkkeiden korvausoikeus voidaan myöntää merkittävää toiminnallista haittaa aiheuttavan muistisairauden hoitoon. Lääkekorvaus annetaan vain, jos muistioireiden pääasiallinen aiheuttaja on Alzheimerin tauti tai idiopaattinen Parkinsonin tauti. Merkittävä toiminnallinen haitta tarkoittaa, että henkilöllä on merkittävää sosiaalisen toiminnan heikkenemistä vähintään kolmen kuukauden ajan ja että tämän haitan voidaan arvioida olevan seurausta muistin ja vähintään yhden muun älyllisen toiminnan osa-alueen häiriintymisestä.

Merkittävän toiminnallisen haitan määrittely käytännössä saattaa olla haastavaa, jolloin erityisesti varhaisen vaiheen sairauksessa korvausoikeuden saaminen voi olla ongelmallista. Korvausoikeus voidaan myöntää ilman määräaika. Merkintä sairaudesta ja korvausoikeuden voimassaolosta tehdään Kela-korttiin.

Vuotuisen omavastuurajan ylittävistä suurista lääkekuluista voi hakea lisäkorvausta Kelan toimistosta. Omavastuuraja eli ns. lääkekatto muuttuu hieman joka vuosi (tarkista oppaan viimeiseltä sivulta lääkekaton suuruus). Lisäkorvaus on 100 % lääkekohtaisen 1,50 euron omavastuun ylittävältä osalta. Kela seuraa asiakkaan maksettavaksi jääviä lääkekustannuksia ja lähettää hänelle ilmoituksen rajan ylittymisestä sekä ohjeet lisäkorvauksen

hakemiseksi. Apteekin kuitit kannattaa säilyttää mahdollista lisäkorvausta varten. Lääkekorvausjärjestelmä uudistuu vuonna 2015. Lisätietoa lääkekorvauksista saa Kelan toimistoista ja internetistä www.kela.fi.

5.11 Matkakorvaukset

Kela korvaa sairauden tutkimuksesta ja hoidosta tai Kelan kuntoutuksesta aiheutuneita matkakuluja. Matkat korvataan lähimpään hoitopaikkaan yleisten kulkuneuvojen kustannusten mukaisesti. Jos lääkäri kirjoittaa todistuksen erityiskulkuneuvon käyttöön, huomioidaan matkat esimerkiksi taksikustannusten mukaan.

Matkakorvauksissa on omavastuuosuus, joka lasketaan jokaiselta yhden suuntaiselta matkalta. Vuotuisen omavastuuosuuden eli ns. matkakaton suuruuden voi tarkistaa Kelan toimistosta. Matkakaton täytyttyä matkat korvataan ilman omavastuuta saman kalenterivuoden ajan (katso oppaan viimeiseltä sivulta matkojen omavastuusummat).

Kela on siirtynyt taksimatkojen suora-korvausmenettelyyn lähes koko maassa. Kun tilaa taksimatkan suoraan oman sairaanhoitopiiriin keskitetystä tilausnumerosta, joutuu taksissa maksamaan vain matkan omavastuuosuuden. Taksissa tulee esittää Kela-kortti. Matkaa varten saatua todistus tai muu selvitys oikeudesta taksin käyttöön tulee säilyttää, sillä Kela voi pyytää sitä myöhemmin. Kelan tavoite on, että vuoden 2014 aikana suorakorvaus korvaa entisen valtakirjamenettelyn koko maassa. Lisätietoja matkakorvauksista saa Kelan toimistoista ja internetistä www.kela.fi.

5.12 Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuella tarkoitetaan kokonaisuutta, joka muodostuu hoidettavalle annettavista palveluista sekä omaishoitajalle myönnettävästä hoitopalkkiosta, vapaasta ja omaishoitoa tukevista palveluista.

Omaishoidon tuen saaminen edellyttää, että kunta ja hoitaja tekevät hoidosta sopimuksen, johon liittyy hoito- ja palvelusuunnitelma. Hoito- ja palvelusuunnitelmassa määritellään hoidettavalle annettavien palvelujen lisäksi myös hoitajalle suunnatut omaishoitoa tukevat palvelut. Hoitajalle suunnattujen palvelujen määrä ja sisältö on merkittävä hoito- ja palvelusuunnitelmaan tarvetta vastaavina. Jos palvelutarve arvioidaan hyvin vähäiseksi, tulee suunnitelmaan kirjata sen sosiaalihuollon ammattihenkilön yhteystiedot, johon omaishoitaja voi tarvittaessa olla yhteydessä.

Omaishoidon tuki on määrärahasidonnaista palvelua, jonka myöntäminen perustuu kunnan harkintaan. Omaishoitajalle maksettavan hoitopalkkion vähimmäismäärät on sidottu indeksiin. Katso oppaan viimeiseltä sivulta omaishoidon tuen vähimmäismäärät.

Hoitopalkkio on veronalaista tuloa. Kunnan kanssa sopimuksen tehnyt hoitaja saa työstään työeläketurvaa edellyttäen, ettei hän ole jo eläkkeellä. Kunta huolehtii myös omaishoitajan tapaturmavakuutuksesta. Omaishoitosopimukset ovat voimassa toistaiseksi, ellei ole erityisiä syitä määräaikaisen sopimuksen tekemiseen.

Omaishoidon tuen saajalla on lakisäänteinen oikeus saada vähintään kolme vapaapäivää sellaista kuukautta kohti, jonka aikana hoitotyö on luonteeltaan erittäin sitovaa. Kunta huolehtii hoidon järjestämisestä vapaan ajaksi. Omaishoitajan vapaan aikana hoidettavalle annettavista palveluista peritään hoidettavan tuloista riippumaton vuorokausikohtainen maksu, jonka suuruus tarkistetaan joka toi-

nen vuosi indeksikorotuksen mukaisesti. Joissakin kunnissa on käytössä omaishoitajan vapaapäivien järjestämiseen ns. palveluseteleitä, joiden avulla voidaan valita mieleinen tapa järjestää omaishoitajan vapaapäivien aikainen hoito.

Omaishoidon tuesta voi tiedustella kunnan sosiaalivirastosta tai kotipalveluohjaajilta. Oman kunnan palvelusetelikäytännöstä voi tiedustella kunnan sosiaalitoimesta.

5.13 Palvelusetelijärjestelmä

Palvelusetelillä voi hankkia kaikkia sellaisia sosiaali- ja terveyspalveluja, jotka kunnan tai kuntayhtymän kuuluu järjestää asukkailleen. Palveluseteli ei kuitenkaan sovellu käytettäväksi kiireellisessä hoidossa tai tahdosta riippumattomassa hoidossa. Palvelusetelillä hankittava palvelu on vaihtoehto kunnan tai kuntayhtymän tuottamalle palvelulle.

Kunta tai kuntayhtymä päättää, ottaako se palvelusetelin käyttöön ja mihin palveluihin se antaa setelin. Jos asiakas ei halua käyttää palveluseteliä, kunnan on ohjattava hänet muulla tavoin järjestettävien palvelujen piiriin. Setelin saaminen edellyttää, että kunnallisen sosiaalijärjestelmän edustaja arvioi henkilön palvelun tarpeen. Palvelusetelin saa asuinkunnan terveysasemalta, sosiaalivirastosta ja muista kunnan palveluyksiköistä, jotka myös antavat lisätietoja palvelusetelistä.

Palveluseteli voi olla kaikille käyttäjille samansuuruinen tai tulosidonnainen, jolloin sen arvo riippuu asiakkaan tuloista. Jatkuvassa, säännöllisessä kotihoidossa käytetään tulosidonnaista palveluseteliä. Setelin on katettava kustannukset koko-

naan palveluissa, jotka ovat asiakkaalle maksuttomia. Palvelusetelin arvoa on korotettava, jos asiakkaan tai hänen perheensä toimeentulo tai asiakkaan elatusvelvollisuus vaarantuu asiakkaan omavastuun vuoksi. Katso oppaan viimeiseltä sivulta tiedot palvelusetelin suuruudesta.

Kunta pitää luetteloja hyväksymistään palvelujen tuottajista. Tiedot tuottajista, palveluista ja niiden hinnoista tulee olla julkisesti saatavilla internetissä tai muulla soveltuvalta tavalla. Lisää tietoa palvelusetelistä: www.stm.fi.

5.14 Sairaanhoitokulujen korvaaminen

Kela korvaa osan yksityisen sairaanhoidon kustannuksista. Julkisen terveydenhuollon maksut eivät kuulu korvauksen piiriin. Kustannukset ovat korvattavia silloin, kun kysymyksessä on sairauden hoito. Edellytyksenä on, että hoito on sairauden vuoksi tarpeellista.

Sairaanhoitokulujen korvauksia haetaan Kelan toimistosta. Korvauksen perusteena on korvaustaksa, joka kertoo, kuinka suuren osan peritystä palkkiosta Kela hyväksyy korvauksen perusteeksi. Yksityislääkärin palkkiosta Kelan korvaus on vahvistetun korvaustaksan suuruinen. Korvaustaksa on usein määrältään pienempi kuin yksityislääkärin perimä palkkio. Jos palkkio on pienempi kuin taksa, korvausta maksetaan perityn palkkion verran. Tarkemmat korvaustaksat löytyvät Kelan sivuilta

www.kela.fi/sairaanhoito_laakarinpalkkiot.

Korvauksen saa usein suoraan lääkärin vastaanotolla näyttämällä Kela-korttia. Suorakorvausta käytetään esimerkiksi lääkärin- ja hammaslääkärinpalkkioiden sekä tutkimuksen ja hoi-

don korvaamisessa. Tällöin perittävästä maksusta vähennetään suoraan korvauksen määrä, ja maksettavaksi jää ainoastaan omavastuuosuus. Lääkekuluista ja matkakuluista Kela korvaa myös osan. Katso kohta 5.10 Lääkekorvaukset, sivu 20 ja kohta 5.11 Matkakorvaukset, sivu 22.

Kelan asiointipalvelussa voi katsoa, paljonko on saanut Kelasta korvauksia sairaanhoidosta, lääkkeistä ja matkoista. Asiointipalvelussa voi myös seurata lääke- ja matkakorvausten vuotuisen omavastuuosuuden täyttymistä. Lisätietoja sairaanhoitokulujen korvaamisesta saa Kelan toimistoista ja internetistä www.kela.fi.

5.5 Terveydenhuollon maksukatto

Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista perittäville potilas- ja asiakasmaksuille on säädetty maksukatto. Katso oppaan viimeiseltä sivulta maksukaton suuruus. Maksukattoon lasketaan mukaan terveyskeskuksen avosairaanhoidon lääkäripalvelut, fysioterapia, sarjahoito, sairaalan poliklinikkamaksut, päiväkirurgian maksut ja lyhytaikaisen laitoshoidon maksut sekä terveydentettä sosiaalihuollon laitoksissa. Lisäksi maksukattoon lasketaan mukaan kuntoutushoidon maksut. Seurantajakso on kalenterivuosi. Karttumista seurataan pääasiassa itse terveyskeskuksesta saatavalla seurantakortilla. Alkuperäiset kuitit on säilytettävä. Maksukaton täytyttyä asiakas saa terveydenhuollon avohoidon palvelut pääsääntöisesti maksutta ja lyhytaikaisen laitoshoidon maksu alenee. Terveydenhuollon maksukatosta saa lisätietoja kunnan terveydenhuollosta ja potilastoimistosta.

5.16 Toimeentulotuki

Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentuloturvan muoto, jota haetaan kunnan sosiaalitoimistosta. Toimeentulotukeen on oikeus henkilöllä, jonka omat ja perheen tulot eivät riitä tarpeenmukaiseen toimeentuloon. Tuki on tarveharkintaista, ja sitä myönnetään yleensä kuukaudeksi kerrallaan. Toimeentulotukea hakevan on saatava tukea koskeva päätös seitsemän arkipäivän sisällä hakemuksen jättämisestä. Toimeentulotukea hakevan on myös päästävä henkilökohtaiseen keskusteluun kunnan sosiaalityöntekijän tai sosiaaliohjaajan kanssa viimeistään seitsemän arkipäivän kuluessa pyynnöstä.

Lisätietoja toimeentulotuesta saa kunnan sosiaalitoimesta.

5.17 Verotus

Invalidivähennystä haetaan pyytämällä lääkäriltä B-todistus, jossa todetaan pysyvä haitta-aste (vähintään 30 %). Sen voi saada takautuvasti viideltä vuodelta. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevat saavat invalidivähennyksen automaattisesti. Invalidivähennys tehdään pääsääntöisesti ansiotuloista, mutta myös eläkkeensajalla voi olla joissakin tapauksissa mahdollisuus saada invalidivähennys.

Veronmaksukyyn alentumisvähennys on ansiotuloista tehtävä vähennys. Vähennys koskee henkilöitä, joilla on veronmaksukykyä alentava rasite, kuten muistisairaahan ihmisen suuret sairauskulut tai hoitavan omaisen kohtuutoman korkeaksi nousevat matkakulut. Vähennyksen saaminen edellyttää, että omaisella on elatusvelvoite hoidettavaan. Verottaja harkitsee tapauskohtaisesti, myönnetäänkö vähennys. Myöntämiseen

vaikuttavat verovelvollisen ja hänen perheensä tulot ja varallisuus.

Kotitalousvähennyksen oikeuttavat tavanomainen kotitalous- sekä hoiva- ja hoitotyö. Tavanomaista kotitaloustyötä on esimerkiksi siivous, ruuanlaitto, vaatteiden huolto ja pihan hoito. Tavanomainen hoiva- ja hoitotyö voi olla esimerkiksi muistisairaahan ihmisen hoitamista hänen kotonaan. Myös verovelvollisen omassa käytössä olevan asunnon tai vapaa-ajan asunnon kunnossapito- ja perusparannustyö oikeuttaa vähennykseen. Vähennystä ei kuitenkaan saa, jos työtä varten on saatu omaishoidon tukea tai kunnan myöntämiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluseteleitä.

Kotitalousvähennys voidaan myöntää myös yksityisessä palvelutalossa tehtyyn kotitaloustyöhön siltä osin, kun siihen oikeuttava työ tehdään henkilön yksityisesti hallitsemisessa tiloissa eli omassa huoneessa tai huoneistossa (esim. asukkaana huoneiston siivous). Palvelutalolta kannattaa pyytää verotusta varten eritelty lasku, josta käy selkeästi ilmi erilaiset palvelut. Vähennyksen voi saada kotitaloustöiden lisäksi myös asunnon tai vapaa-ajan asunnon kunnossapito- ja perusparannustyöstä.

Vähennyksen soveltamisalaa on laajennettu myös kodin tieto- ja viestintätekniikkaan liittyvien laitteiden asennus-, kunnossapito- ja opastustyöhön. Vähennettävien kustannusten omavastuu on 100 euroa (v. 2014). Vähennys on henkilökohtainen. Puolisoista vähennyksen voi saada kumpikin erikseen. Myös lapsi, joka korjauttaa omien tai puolisonsa vanhempien kotia tai ostaa omille tai puolisonsa vanhemmille kotitalouspalveluja,

on oikeutettu vähennykseen. Lisätietoja kotitalousvähennyksen määrästä ja vähennyksiin liittyvistä perusteista sekä lomakkeita saa verotoimistosta sekä internetistä www.vero.fi.

IV OIKEUSTURVATIEDOT

Muistisairas ihminen ja hänen omaisensa saattavat olla tyytymättömiä muistisairaana oikeuksien toteutumiseen kuten lääkärin tekemään taudinmääritykseen, tehtyihin tutkimuksiin tai niiden tekemättä jättämiseen, henkilökunnan käyttäytymiseen tai saatuihin sosiaaliturvaetuuksiin. Silloin, kun sosiaali- ja terveydenhuolto ei vastaa muistisairaana ja hänen omaisensa odotuksia ja tarpeita, voidaan oikeuksia vaatia ainakin seuraavilla tavoilla:

1. Keskustelu henkilökunnan kanssa

Suora keskustelu henkilökunnan kanssa epäselvissä ja mieltä askarruttavissa asioissa auttaa monissa tapauksissa kehittämään hoitoa vastaamaan paremmin muistisairaana yksilöllisiä tarpeita. Keskustellessa voidaan myös perustella asioita ja pyrkiä ratkaisuihin, jotka tyydyttävät hoitoa tarvitsevaa ihmistä ja auttavat häntä ylläpitämään toimintakykyä ja hyvää oloa.

Jos tilanne on kuitenkin siinä määrin kärjistynyt, ettei yhteisymmärrystä saavuteta keskustelemalla, voidaan turvautua seuraavassa esitettyihin menettelyihin.

2. Yhteydenotto potilas- tai sosiaaliasiamieheen

Jokaisella terveydenhuollon toimintayksiköllä on potilasasiamies, jonka tehtävänä on neuvoa ja avustaa, tiedottaa potilaan oikeuksista ja toimia muutoinakin potilaan oikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi. Potilasasiamiehen puo-

leen voi kääntyä esimerkiksi tilanteessa, jossa henkilö on tyytymätön saamaansa hoitoon tai siihen liittyvään kohteluun. Tärkeää potilasasiamiehen toiminnassa on toimia välittäjänä potilaan, omaisen ja hoitavan yksikön välillä ja saattaa eri mieltä olevat osapuolet keskustelemaan keskenään.

Jokaisella kunnalla on sosiaaliasiamies, jonka tehtävänä on neuvoa asiakkaita sosiaalipalvelujen käytössä, sosiaalihuollon asiakaslain soveltamiseen liittyvissä asioissa, avustaa muistutuksen tekemisessä, tiedottaa asiakkaan oikeuksista ja toimia asiakkaan oikeuksien edistämiseksi sekä seurata asiakkaiden oikeuksien ja aseman kehitystä kunnassa. Sosiaaliasiamiehen tehtävä on siis neuvoa-antava; asiamies ei tee päätöksiä eikä myönnä etuuksia.

3. Muistutus

Potilaslain mukaisessa muistutuksessa haetaan korjausta terveydenhuollon palveluissa havaittuihin epäkohtiin tai puutteisiin. Muistutuksella pyritään siihen, että hoidossa ilmennyt epäkohta, vaikkapa asianmukaisten tutkimusten tekemättä jättäminen, korjataan. Muistutus tehdään suullisesti tai kirjallisesti sen yksikön vastaavalle johtajalle, jossa henkilö on asinut. Monet yksiköt vaativat kirjallisen muistutuksen. Potilasasiamies auttaa tarvittaessa muistutuksen laatimisessa.

Muistutus käsitellään yksikössä hankkimalla asiasta tietoa, jotta voidaan päätellä, onko potilasta tutkittu, hoidettu ja kohdeltu hyväksyttävän hoitokäytän-

nön edellyttämällä tavalla. Ratkaisussa, joka on aina tehtävä, otetaan kantaa siihen, millaisiin jatkotoimiin aiheellinen muistutus johtaa tai on johtanut.

Myös sosiaalihuollon palveluista voi tehdä muistutuksen. Tällöin muistutus on vapaamuotoinen keino reagoida sosiaalihuollon henkilöstön toimenpiteisiin eli esimerkiksi asiakkaan huonoon kohteluun. Muistutus ei rajoita valitus- eikä kanteluoikeutta. Sosiaaliasiamies auttaa tarvittaessa muistutuksen laatimisessa. Muistutus osoitetaan sosiaalihuollon toimintayksikön vastuuhenkilölle tai johtavalle viranhaltijalle ja muistutukseen on annettava kohtuullisessa ajassa vastaus, josta ilmenee, mihin toimenpiteisiin muistutuksen johdosta on ryhdytty.

4. Kantelu

Kantelun tekemiselle ei ole säädetty määräaikaakaan eikä muotomääräyksiä. Se voidaan tehdä milloin tahansa ja vapaa-muotoisesti. Kantelun voi myös tehdä kuka tahansa eli muukin henkilö kuin asianosainen. Kantelu johtaa tutkintaan, jossa kantelun kohteelta pyydetään kirjallinen selvitys. Lisäksi hankitaan tarvittavia asiantuntijalausuntoja. Viranomainen tekee kanteluratkaisun, joka on hallinnollista ohjausta, huomautus tai vakava huomautus ja vakavimmissa tapauksissa kurinpitotoimi tai ammatinharjoitusoikeuden rajoittaminen. Kantelu voidaan tehdä oman alueensa aluehallintovirastoon.

Muita kanteluviranomaisia ovat sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavi-

rasto, eduskunnan oikeusasiamies ja oikeuskansleri. Lisätietoja löytyy: www.avi.fi, www.stm.fi, www.valvira.fi, www.oikeusasiamies.fi ja www.okv.fi/fi.

5. Muutoksenhaku etuutta koskevaan päätökseen

Jos sosiaalihuollon asiakas ei ole tyytyväinen sosiaalietuutta koskevaan päätökseen, hän voi hakea siihen muutosta. Sosiaalietuutta koskevan päätöksen mukaan on oltava valitusosoitus eli tieto siitä, miten ja missä ajassa päätökseen voi hakea muutosta ja mihin valituskirjelmä lähetetään. Valitusajaksi alkaa kulu, kun valituskirjelmä on saatu tiedoksi. Yleisesti päätöksen tiedoksisaannista. Jos päätöstä ei voida oikaista, on päätöksestä tehtävä jatkovalitus 30 päivän kuluessa tiedoksisaannista.

Kelan päätöksiin voi hakea muutosta sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunnalta. Lautakunnan päätöksestä voi valittaa vakuutus-oikeuteen. Vammais- ja muihin sosiaalihuollon päätöksiin voi hakea muutosta kunnan sosiaali- tai perusturvalautakunnalta jonka päätöksestä voi valittaa edelleen hallinto-oikeuteen. Hallinto- tai vakuutus-oikeuden päätöksestä voi valittaa tietyin rajoituksin korkeimman hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista.

Terveydenhuollon hoitoratkaisuihin ei yleensä voi hakea muutosta valittamalla, vaan palveluihin tyytymätön voi valituksen sijaan tehdä muistutuksen tai kantelun. Terveydenhuollossa potilasasiamie-

heltä saa neuvoja ja apua liittyen potilaan asemaan ja oikeuksiin. Viranomaisten on aina neuvottava ja ohjattava asiakasta valitus- ja muistutusasioissa. Hallintolaki sääntelee tarkemmin hallintoasioiden käsittelystä.

Tästä lisätietoa edellä luvusta III kohdasta 4 (sivu 11), ”sosiaalietuuden hakeminen ja sitä koskeva päätös”.

6. POTILASVAHINKOILMOITUS

Potilasvahinkolain tavoitteena on turvata potilaalle korvaus Suomessa annetun terveyden- ja sairaanhoidon yhteydessä aiheutuneesta henkilövahingosta.

Korvausta suoritetaan henkilövahingosta, joka on aiheutunut esimerkiksi tutkimuksesta, hoidosta tai sen laiminlyönnistä, sairaanhoitolaitteen tai -välineen viasta, infektiosta, tapaturmasta, hoitahuoneiston tai -laitteiston palosta taikka lääkkeen toimittamisesta lakien tai määräysten vastaisesti. Korvausta on vaadittava pääsääntöisesti kolmen vuoden kuluessa siitä, kun potilas sai tiedon vahingosta. Vaatimus tehdään Potilasvakuutuskeskukselle osoitetulla vapaamuotoisella vahinkoilmoituksella. Potilasasiamies avustaa tarvittaessa potilasvahinkoilmoituksen täyttämässä.

V TULEVAISUUTEEN VARAUTUMINEN

Muistisairaana ihmisen oikeudellinen toimintakyky, eli kyky tehdä pätevällä tavalla itseään ja omaisuuttaan koskevia päätöksiä, alenee muistisairaudesta edessä. Tieto toimintakyvyn alenemisesta voi synnyttää halun varautua omaan tulevaisuuteensa erilaisin oikeudellisin keinoin. Tällaisia ennakkoinnoin keinoja ovat valtakirjavaluuttuuden tai edunvalvontavaltuuttuuden tekeminen sekä testamentin laatiminen.

Tulevaisuutta voidaan suunnitella myös hoitotahdon tekemisellä tai edunvalvojan itsenäisellä hakemisella maistraatista. Tarkempaa tietoa hoitotahdosta on luvun II kohdassa 5 (sivu 7). Ks. edunvalvojan määräämisestä luvussa VI (sivu 33). Tulevaisuuteen varautuminen on mahdollista vielä terveenä ollessa tai muistisairaudesta diagnosoimisen jälkeenkin, jos diagnoosi saadaan riittävän varhaisessa vaiheessa.

1. OIKEUSTOIMIKELPOISUUS

Oikeustoimikelpoinen eli täysivaltainen henkilö voi itse sitovasti määrätä oikeuksistaan ja tehdä oikeustoimia: lahjoittaa omaisuuttaan, tehdä kauppoja tai ottaa velkaa. Vajaavaltainen on rajoitetusti oikeustoimikelpoinen. Hänellä on oikeus tehdä olosuhteisiin nähden merkityksellään vähäisiä jokapäiväiseen elämään liittyviä oikeustoimia. Suomen oikeusjärjestyksen mukaan oikeustoimikelpoisuus alkaa pääsääntöisesti henkilön täyttyessä 18 vuotta ja päättyy kuolemaan.

Oikeustoimet on tehtävä terveellä ja

täydellä ymmärryksellä. Jotta oikeustoimi sitoo henkilöä, edellytetään, että hän kykenee arvioimaan oikeustoimen merkityksen ja seuraukset. Muistisairaana, mutta sinänsä muodollisesti oikeustoimikelpoisen henkilön tekemä oikeustoimi saattaa siis olla pätemätön, jos osoitetaan, että hän ei tosiasiallisesti kyennyt ymmärtämään tekemänsä oikeustoimen merkitystä. Pätemättömyyden voimaansattaminen edellyttää yleensä moitekanteen nostamista ja tuomioistuimen tekemää ratkaisua oikeustoimen pätemättömyydestä.

Täysivaltaisen henkilön oikeustoimikelpoisuutta voidaan myös tuomioistuimen päätöksellä rajoittaa, jos hän ei kykene huolehtimaan itsestään tai omaisuudestaan. Tällöin henkilön toimintakelpoisuutta joko rajoitetaan tietyn omaisuuden osalta tai viimekädessä hänet voidaan julistaa vajaavaltaiseksi. Lisätietoa kohdasta VI, Edunvalvojan määrääminen, sivu 33.

2. VALTAKIRJAVALTUUTUS

Muistisairaana ihmisen asiat kannattaa järjestää mahdollisimman luotettavalla ja yksinkertaisella tavalla. Esimerkiksi omaan pankkitiliin voi antaa käyttöoikeuden haluamalleen henkilölle. Usein rahasioissa voi avustaa esimerkiksi puoliso, lapsi tai muu luottohenkilö. Laskujen maksamiseen löytyy pankeista useita erilaisia vaihtoehtoja. Suositeltavaa on, että tilinomistaja kävisi luottohenkilönsä kanssa oman pankkinsa konttorissa neuvottele-

massa hänen tilanteeseensa parhaiten sopivan vaihtoehdon rahojen nostamiseen, laskujen maksamiseen ja varojen hoitamiseen. Puolisoiden välisessä raha-asioiden hoidossa on usein käteväksi osoittautunut se, että puolisoilla on käyttöoikeus toistensa tileihin tai että laskut hoidetaan suoralaskutus sopimuksella.

Muistisairaahan ihmisen asioita voidaan useimmiten hoitaa sujuvasti myös valtakirjavaltuutuksen nojalla. Yleisimmät valtuutuksen muodot ovat suullinen ja kirjallinen valtuutus. Kirjallista valtakirjaa käytetään yleisesti valtuutuksen osoittamiseen, koska sopimuksen tai muun määräämistöimen toinen osapuoli haluaa yleensä saada varmuuden valtuutuksesta. Valtakirjassa mainitaan, mihin tehtävään toinen valtuutetaan. Pätevä valtuutus edellyttää, että valtuuttaja ymmärtää antamansa valtuutuksen merkityksen ja sisällön.

Muistisairaahan ihmisen asioiden hoidossa valtuutusta voidaan käyttää esimerkiksi pankkiasioiden hoitamisessa sekä useimpien viranomaisten luona asioitaessa. Usein riittää, että asioiden hoitamista varten annetaan valtakirja jollekin omaiselle. Pankkiasioiden hoitamista varten laadittavan valtakirjan tekemisessä kannattaa kysyä ohjeita omasta pankista, sillä moni pankki vaatii, että valtakirjan sisältö on yksilöity riittävän tarkasti. Useimmilla pankeilla on myös omia valtakirjamalleja.

Myös Kelalla on kaksi valtakirjalomaketta. Toinen on rajattu, ja se antaa valtuutetulle oikeuden hoitaa vain tiettyjä asioita. Tällä lomakkeella esimerkiksi eläkeläinen, jolla on oikeus takuueläkkeeseen, voi valtuuttaa toisen henkilön hake-

maan takuueläkettä puolestaan. Toisella Kelan valtakirjalomakkeella voi antaa laajemmat valtuudet. Esimerkiksi iäkkäät vanhemmat voivat valtuuttaa lapsensa hoitamaan heidän kaikki Kela -asiat. Kumpikaan Kelan valtakirja ei oikeuta muuttamaan etuudensaajan maksuosoitetta ilman valtakirjassa olevaa erillistä mainintaa. Valtakirjan haltijalla ei myöskään ole oikeutta saada muita salassa pidettäviä tietoja kuin ne, jotka ovat tarpeen asian hoitamiseksi. Kelan valtakirjat ja lisätietoa löytyy osoitteesta: www.kela.fi/valtakirja.

Annettu valtakirja tulee voimaan heti sen tekemisestä. Jos valtuuttajan toimintakelpoisuutta rajoitetaan tai hänet julistetaan vajaavaltaiseksi, valtuutetun kelpoisuus kaventuu siihen, mistä valtuuttaja saa edelleen itse määrätä.

3. EDUNVALVONTAVALTUUTUS

Edunvalvontavaltuutuksella yksilö valtuuttaa valitsemansa henkilön huolehtimaan asioistaan sen varalta, että hän myöhemmin tulee sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenevämmäksi hoitamaan asioitaan itse. Edunvalvontavaltuutusta koskevassa valtakirjassa valtuuttaja määrittelee ne asiat, jotka valtuutus kattaa. Hän voi oikeuttaa toisen henkilön edustamaan itseään sekä taloudellisissa asioissa että henkilöään koskevissa asioissa, kuten esimerkiksi terveydenhoidossa.

Edunvalvontavaltuutus tehdään kirjallisesti testamentin tapaan. Edunvalvontavaltuutusta koskevassa valtakirjassa valtuuttaja nimeää valtuutetun,

joka on suostunut tehtävään, sekä määrittelee asiat, jotka valtuutus kattaa. Valtakirja allekirjoitetaan kahden esteetömän todistajan ollessa yhtä aikaa läsnä. Lähiomainen ei voi toimia todistajana. Allekirjoitettu valtakirja luovutetaan valtuutetun haltuun tai siitä ilmoitetaan muutoin valtuutetulle.

Jos on käynyt ilmeiseksi, että valtuutuksen antanut henkilö ei kykene enää hoitamaan asioitaan esimerkiksi muistisairauden vuoksi, valtuutettu voi pyytää maistraattia vahvistamaan valtuutuksen. Samalla valtuutetun tulee esittää maistraatille alkuperäinen valtakirja sekä lääkärinlausunto tai vastaava asiakirja, joka todistaa, että valtuutuksen antanut henkilö on tullut kyvyttömäksi hoitamaan niitä asioita, joita valtuutus koskee. Valtuutus tulee voimaan, kun maistraatti on sen vahvistanut.

Maistraatti valvoo valtuutetun toimintaa erityisesti taloudellisissa asioissa. Kun valtuutetun tehtävä alkaa, hänen tulee antaa maistraatille luettelo niistä päämiehen varoista ja veloista, joita valtuutus oikeuttaa hänet hoitamaan. Jos maistraatti myöhemmin pyytää, valtuutetun tulee antaa selvitys talouteen liittyvien asioiden hoitamisesta. Valtuutuksen antanut henkilö voi myös vaikuttaa valvonnan laajuuteen. Hän voi esimerkiksi määrätä, että valtuutettu on velvollinen antamaan maistraatille määräajoin selvityksen talouteen liittyvien asioiden hoitamisesta.

Edunvalvontavaltuutuksesta kertovia esitteitä saa maistraateista ja oikeusaputoimistoista suomeksi ja ruotsiksi. Muistiliiton verkkosivuilta www.muistiliitto.fi löytyy edunvalvontavaltuutuksesta kaksi valtakirjamallia. Oikeusministeriö

kuitenkin suosittaa, että edunvalvontavaltuutus tehtäisiin lakimiehen luona. Lakimiehellä tulee olla tarkat tiedot lain sisällöstä ja hän voi auttaa räätälöimään valtuutuksen toivotunlaiseksi. Esimerkiksi lahjoituksista ja kiinteistöä koskevista oikeustoimista tulee olla maininta valtakirjassa, jos päämies eli valtuutuksen antaja haluaa ulottaa valtuutetun toimivallan koskemaan myös niitä. Lisäksi lakimies osaa neuvoa varavaltuutetun ja toissijaisen valtuutetun tarpeellisuudesta ja tarvittavista muista yksityiskohdista.

4. TESTAMENTTI

Kun henkilö varautuu tulevaisuuteensa, hän haluaa usein laatia myös testamentin. Diagnoosi muistisairaudesta ei sinänsä vaikuta henkilön kelpoisuuteen tehdä pätevä testamentti. Testamenttia laadittaessa muistisairaahan tulee ymmärtää, että testamenttiasiakirja on hänen viimeinen tahtonsa ja sen sisältö hänen tahtonsa mukainen. Testamentintekokelpoisuuden puutteeseen voidaan vedota vasta testamentin tekijän kuoleman jälkeen, nostamalla testamentin moitekanne. Testamentintekokelpoisuutta arvioidaan testamentin tekohetken mukaan. Ratkaisevaa on, onko testamentintekijän muistisairaudesta vaikuttanut testamentin tekemiseen ja sen saamaan sisältöön.

Alkava muistisairaus ei yleensä ole esteenä testamentin tekemiselle. Sairauden edettyä keskivaikeaan vaiheeseen saattaa testamentintekokelpoisuus kuitenkin olla jo selkeästi alentunut. Suositeltavaa olisikin tehdä testamentti mahdollisimman pian muistisairauden diagnoosin

varmistuttua. Testamentin liitteeksi voidaan tarvittaessa pyytää omalääkärin antama lausunto testamentintekijän psyykkisestä tilasta sekä kelpoisuudesta testamentin tekemiseen. Tämä saattaa olla tärkeä todiste mahdollisessa testamenttiriidassa. Paikkakunnan yleisestä oikeusaputoimistosta tai yksityisestä asianajajatoimistosta saa apua ja neuvoja näihin kysymyksiin.

5. AJO-OIKEUS

Muistisairaahan ihmisen ajokyky heikkenee muistisairaudesta edetessä. On myös mahdollista, ettei henkilö tiedosta alentunutta ajokykyään, jolloin ajokykyä ja mahdollista ajokortista luopumista on lähestyttävä päättäväisesti mutta erityisen hienotunteisesti. Ajo-oikeuteen liittyvät kysymykset ovat herkkiä ja usein ongelmallisia. Ajo-oikeuden rajoittaminen saattaa merkittävästi vaikuttaa erityisesti haja-asutusalueilla liikkumisen vapauteen, mutta toisaalta taas tulee pohtia sekä muistisairaahan ihmisen että muiden tienkäyttäjien turvallisuutta.

Ajokorttilain mukaan lääkärin tulee ilmoittaa poliisille, jos hän toteaa ajokorttiluvan hakijan tai ajo-oikeuden haltijan terveydentilan muuten kuin tilapäisesti heikentyneen siten, ettei hän enää täytä ajokorttiluvan myöntämisen edellytyksenä olevia terveysvaatimuksia. Ennen ilmoituksen tekemistä henkilölle on kerrottava velvollisuudesta ilmoituksen tekemiseen ja terveydentilan vaikutuksesta ajokykyyn. Pelkkä muistisairauden diagnoosi ei itsessään johda ajoluvan epäämiseen, paitsi ammattikuljettajilla.

Ajoterveysasetuksessa painotetaan ajokyvyn arviointia kokonaisuutena. Jos henkilö sairastaa vakavaa etenevää muistisairautta, ajoterveysvaatimusten täyttyminen edellyttää pääsääntöisesti neurologian erikoislääkärin tekemää arviota. Ajokykyä on myös hyvä pysähtyä itse arvioimaan. Liikenneturvan Ikäkuljettajan itsearviointitesti kannattaa tehdä säännöllisin väliajoin, sillä testin tulos kertoo, onko syytä ajokyvyn perusteellisempaan arvioon. Lisätietoja: www.liikenneturva.fi.

VI EDUNVALVONTA

Jos muistisairaahan ihmisen etuja ei saada turvattua esimerkiksi yhteisin pankkitilein, valtakirjalla tai edunvalvontavaltuutuksella, voidaan hänelle määrätä edunvalvoja.

1. EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEN EDELLYTYKSET

Edunvalvojan määräämisestä säädetään laissa holhoustoimesta (holhoustoimilaki). Täysi-ikäiselle voidaan määrätä edunvalvoja, jos hän on sairauden tai henkisen toiminnan häiriintymisen vuoksi kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuiksi muulla tavoin.

Useimmiten edunvalvoja määrätään huolehtimaan päämiehensä kaikista taloudellisista asioista. Päämiehellä tarkoitetaan henkilöä, jonka etuja valvotaan. Joissakin tapauksissa edunvalvojan tehtävä kuitenkin rajoitetaan koskemaan jotakin tiettyä oikeustoimea, asiaa tai omaisuutta. Vaikka päämies pääsääntöisesti säilyttää oikeustoimikelpoisuutensa edunvalvojansa rinnalla, määräys voi kuitenkin rajoittaa päämiehen itsenäistä oikeutta pankkitilien käyttöön. Edunvalvojan tulee nimittäin ilmoittaa pankkiin, kuka tai ketkä voivat nostaa tilillä olevia varoja.

2. EDUNVALVOJAN TOIMIVALTA

Taloudellisten asioiden lisäksi edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että päämiehel-

le järjestetään sellainen hoito, huolenpito ja kuntoutus, jota on päämiehen huollon tarpeen kannalta pidettävä asianmukaisena. Edunvalvonta ei automaattisesti rajoita päämiehen kelpoisuutta päättää henkilöään koskevista asioista; päämies saa tehdä esimerkiksi hoitoaan koskevia päätöksiä itsenäisesti. Kuitenkin tuomioistuimien voi määrätä, että edunvalvoja voi tehdä päätöksiä myös sellaisista päämiehen henkilöä koskevista asioista, joiden merkitystä hän ei kykene ymmärtämään. Kysymys voi olla esimerkiksi suostumuksesta päämiehen muuttamisesta palveluasuntoon tai hänen hoitoaan koskevan suostumuksen antamisesta.

3. TOIMINTAKELPOISUUDEN RAJOITTAMINEN

Jos pelkkä edunvalvojamääräys ei turvaa riittävästi päämiehen etuja, hänen toimintakelpoisuuttaan rajoitetaan. Toimintakelpoisuuden rajoitus voi kohdistua joko henkilön kelpoisuuteen tehdä päätöksiä tietyistä omaisuudesta tai hänen oikeustoimikelpoisuutensa kokonaisuudessaan, jolloin hänet julistetaan vajaavaltaiseksi. Avun tarpeessa olevan asioiden hoitamiseksi on kuitenkin aina käytettävä lievintä tarjolla olevaa ja riittävää keinoa.

4. EDUNVALVOJAN TARPEELLISUUS

Päämies voi tarvita edunvalvontaa seuraavissa asioissa: taloudellisten asioiden hoitaminen, huolto, henkilökoh-

taisista asioista päättäminen sekä puhevallan käyttäminen tuomioistuimissa ja viranomaisissa.

Kaikissa tilanteissa edunvalvojan määrääminen muistisairaalle ei ole välttämätöntä. Jos esimerkiksi puoliso huolehtii perheen taloudellisista asioista, tullaan usein toimeen ilman edunvalvojamääräystäkin. Tällöin edunvalvojan hakeminen ei ole välttämätöntä ainakaan niin kauan kuin asiat saadaan hoidettua muunlaisilla järjestelyillä, esimerkiksi kirjallisella valtuutuksella tai yhteisen pankkitilin avulla. Tarpeellista edunvalvojan määrääminen voi puolestaan olla esimerkiksi sellaiselle yksin asuvalle muistisairaalle, jolla ei ole ketään läheistä huolehtimassa asioistaan. Tarpeellista se voi olla myös tilanteessa, jossa pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevalle, niin ikään yksinäiselle muistisairaalle kertyy tuloista säästöjä tai hän saa varallisuutta.

5. EDUNVALVONNAN HAKEMINEN TAI SEN TARPEESTA ILMOITTAMINEN

Henkilö voi hakea itse itselleen edunvalvojaa, jos ymmärtää asian merkityksen ja pyytää että tietty henkilö määrätään hänen edunvalvojakseen. Tällöin maistraatti voi määrätä edunvalvojan. Mikäli hakija ei kykene ymmärtämään, mitä edunvalvojan määrääminen hänen kannaltaan merkitsee, maistraatti ei voi edunvalvojaa määrätä. Käräjäoikeuden asiana on tällöin määrätä edunvalvoja, samoin kuin niissä tapauksissa, joissa hakemus edunvalvojan määräämiseksi on tullut muulta kuin henkilöltä itseltään.

Maistraattiin voi myös ilmoittaa

edunvalvonnan tarpeesta olevasta henkilöstä. Kuka tahansa (esimerkiksi omainen tai sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilö) voi vaitiolovelvollisuuden estämättä tehdä ilmoituksen edunvalvonnan tarpeesta olevasta ihmisestä. Ilmoituksen saapumisen jälkeen maistraatti on velvollinen tutkimaan asian ja tarvittaessa hakemaan edunvalvojamääräystä tuomioistuimelta. Toimivaltaisena tuomioistuimena on pääsääntöisesti päämiehen kotikunnan käräjäoikeus.

6. EDUNVALVOJAN HENKILÖ

Edunvalvojaksi määrätään tehtävään sopiva henkilö, joka voi olla joko päämiehen läheinen tai yleinen edunvalvoja, joka virkansa puolesta hoitaa edunvalvojan tehtäviä. Jos muistisairaahan ihmisen omainen harkitsee edunvalvojaksi hakeutumista, on hyvä tietää, että edunvalvojana toimiminen tuo aina velvollisuuksia tullessaan: päämiehen tuloista ja menoista on pidettävä kirjaa ja niistä on tehtävä vuosittain tili maistraatille.

Yleisen edunvalvonnan suosituksissa korostetaan päämiehen mahdollisuutta tavata oikeusaputoimistossa työskentelevää edunvalvojaansa sekä edunvalvontahenkilöstön tavoitettavuutta niin henkilökohtaisesti kuin puhelimitse. Päämiehen itsemääräämisoikeuden näkökulmasta sekä edunvalvojan tehtävän hyvän hoitamisen kannalta on keskeistä, että päämiehen oma mielipide selvitetään ja sitä kuullaan.

Edunvalvonnan alkamisesta tulee ilmoittaa päämiehen asioita aikaisemmin hoitaneille läheisille. Edunvalvojan on myös huomioitava, että vaikka hä-

nen työssään keskeistä on salassapito-velvollisuus päämiehen asioista, voi päämiehen etu olla myös se, että läheisten kanssa on toimiva yhteistyö. Jos päämies on aikaisemmin ilmoittanut kelle tietoa voi antaa ja kenen kanssa hänen asioistaan voi keskustella, toimitaan sen mukaisesti. Lisätietoja ks.

www.maistraatti.fi.

HYVÄ TIETÄÄ

KIRJALLISUUTTA

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo:

Suomen jäämistöoikeus.

Osa II. Testamenttioikeus.

4. uudistettu painos.

Talentum. Helsinki 2008.

Muistiliitto ry:

Kuntoutusmalli – etenevät

muistisairaudet.

www.muistiliitto.fi

Antila, Tuomo:

Edunvalvontavaltuus.

WsoyPro. Helsinki 2007.

Kalliomaa-Puha, Laura:

Vanhoille ja sairaille sopvaa?

Omaishoidon sopimus hoivan instrumenttina.

Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 90.

Kelan tutkimusosasto. Helsinki 2007.

Kokkonen, Paula – Holí, Tarja –

Vasantola, Satu:

Hoitotahto –Potilaan oikeudet

ja lääkärin velvollisuudet.

Talentum. Helsinki 2004.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna:

Dementoituvan henkilön

oikeudellinen asema.

Suomalainen lakimiesyhdistys.

Helsinki 2003.

Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna:

Ikääntymisen ennakoiti – vanhuuteen

varautumisen keinot. Talentum 2013.

Nikumaa, Henna:

Sosiaaliturva arjen tukena.

Teoksessa Härmä – Granö (toim.):

Työikäisten muisti ja muistisairaudet.

s. 186–203. WsoyPro. Helsinki 2010.

Nikumaa, Henna:

Muistisairaana itsemääräämisoikeus

ja oikeusturva. Muistisairaana sosiaali-

turva. Teoksessa Hallikainen – Mönkäre

– Nukari – Forder (toim.). Muistisairaana

kuntouttava hoito. s. 169–196.

Duodecim. Porvoo 2014.

Partinen, Markku:

Ajokyky.

Teoksessa Erkinjuntti –

Rinne – Soininen (toim.):

Muistisairaudet. s. 567–575.

Duodecim. Hämeenlinna 2010.

Tuori, Kaarlo – Kotkas, Toomas:

Sosiaalioikeus. 4. uudistettu pai-

nos. WsoyPro. Helsinki 2008.

Valtakunnallinen terveydenhuollon

eettinen neuvottelukunta (ETENE):

Vanhuus ja hoidon etiikka.

ETENE-julkaisuja 20. Vantaa 2008.

Välimäki, Pertti:

Edunvalvontaoikeus.

SanomaPro. Helsinki 2013.

TÄRKEITÄ NUMEROITA

Muistiliitto ry 09 6226 200

Muistiliiton Vertaislinja 0800 9 6000

Maksuton tukipuhelin palvelee

muistisairaiden ihmisten omaisia

ja läheisiä jokaisena päivänä kello 17–21

Eläkeneuvonta 020 614 2837

KEVA, kunta-alan eläkeneuvonta

Suomen Mielenterveysseuran

valtakunnallinen kriisipuhelin 01019 5202

TÄRKEITÄ INTERNETSIVUJA

muistiliitto.fi

Muistiliiton ja jäsenyhdistysten

palvelut, hoitotahtolomake ja

edunvalvontavaltuutuksen mallit

avi.fi

Aluehallintovirasto

etene.org

Valtakunnallinen sosiaali-

ja terveydenhuollon eettinen

neuvottelukunta

finlex.fi

Lainsäädäntö, hallinto-oikeuksien ja

korkeimpien oikeuksien päätökset

kela.fi

Kansaneläkelaitoksen palvelut

laaninhallitus.fi

Lääninhallitus

maistraatti.fi

Maistraatin palvelut

muistiasiantuntijat.fi

Suomen muistiasiantuntijat ry,

elämänlaatutestamentti

oikeusasiamies.fi

Eduskunnan oikeusasiamies

KELAN PALVELUNUMEROT

Eläkeasiat 020 692 202

kansaneläke, vanhuuseläke,

työkyvyttömyyseläke ja

takuueläke, kuntoutustuki,

eläkkeensaajan asumistuki

Kuntoutus 020 692 205

kuntoutuspalvelut ja -kurssit,

kuntoutusraha

Sairastaminen 020 692 204

sairaanhoitokorvaukset,

lääkekorvaukset, matkakorvaukset

Vammaistuet 020 692 211

vammaistuet, eläkettä saavan hoitotuki

om.fi

Oikeusministeriö

omaishoitajat.com

Omaishoitajat ja Läheiset Liitto

palveluvaaka.fi

Sosiaali- ja terveysturvan vertailua

poliisi.fi

Auton pysäköintilupa

stm.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö

suomi.fi

kansalaispalvelut yhdessä osoitteessa

trafi.fi

Ajoneuvoveron palautus

thl.fi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

valvira.fi

Sosiaali- ja terveysalan

lupa- ja valvontavirasto

vanhustyonkeskusliitto.fi

Vanhustyön keskusliitto

vero.fi

Verotukseen liittyvät palvelut

SOSIAALITURVAN TUKIMUODOT 2014

ELÄKETTÄ SAAVAN HOITOTUKI

Vuonna 2014 etuuden suuruus on:

- perushoitotuki **62,21 euroa**
- korotettu hoitotuki **154,86 euroa**
- ylin hoitotuki **327,46 euroa**.

LÄÄKEKATTO

Lääkeostojen vuotuinen omavastuu vuonna 2014 on **610 euroa**. Lääkekaton täytyttyä asiakas maksaa **1,50 euroa** jokaisesta ostamastaan korvattavasta lääkkeestä.

MATKAKORVAUKSET

Vuonna 2014 matkakorvausten omavastuu on **14,25 euroa** yhdensuuntaiselta matkalta. Vuotuinen omavastuu on **242,25 euroa** Maksaminen: Suorakorvauksena kuljetuspalvelun tuottajalta tai maksetaan hakemuksesta asiakkaan tilille.

OMAISHOIDON TUKI

Vuonna 2014 omaishoidon tuen hoitopalkkion vähimmäismäärä on **381 euroa** kuukaudessa. Hoidollisesti raskaan siirtymä-vaiheen aikana hoitopalkkio on vähintään **761,99 euroa** kuukaudessa.

PALVELUSETELI

Vuonna 2014–2015 jatkuvan ja säännöllisesti annetun kotipalvelun ja kotisairaanhoidon palvelusetelin enimmäismäärä on **27 euroa** tunnilta, jos kotitalouden tulot eivät ylitä määritettyä tuloarajaa. Alin palvelusetelin arvo on vähintään **7 euroa** tunnilta. Tilapäiseen kotipalveluun annettavan palvelusetelin arvon päättää kunta.

TERVEYDENHUOLLON MAKSUKATTO

Terveydenhuollon maksukatton suuruus vuonna 2014 on **679 euroa** kalenterivuodelta.

Ajantasaiset tuen määrät löytyvät kootusti myös KELAN ajankohtaista-sivuilta: www.kela.fi/ajankohtaista

SOSIAALITURVAN
TUKIMUODOT
2014
kääntöpuolella

”

*Hoitotahdon avulla turvataan muisti-
sairaana ihmisen tahtoa ja elämänarvoja
kunnioittava hoito, vaikkei sairauden
etenemisen myötä enää pystyisi omaa
tahtoaan ilmaisemaan.*

Lue lisää s. 7.

TULE MUKAAN LIITY JÄSENEKSI

Liity kannattajajäseneksi Muistiliittoon tai
yhdistysjäseneksi Sinua lähinnä olevaan yhdistykseen.

Muistiliitto ry, Pasilanraito 9 B, 00240 Helsinki, p. 09 6226 200

VÄLITÄ INNOSTU HUOLEHDI **MUISTA.**

Tämä opas löytyy myös Muistiliiton internetsivuilta:
www.muistiliitto.fi © Muistiliitto 2014